

II. EVFOLYAM * POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVOM * 1933 OKTOBER

10 KALANGYA

**Szenteleky Kornél
emlékére**

IRODALMI FOLYÓIRAT: SZENTELEKY KORNÉL ALKOTÁSA

SZERKESZTIK:

SZIRMAI KÁROLY, RADO IMRE, KENDE FERENC

Tartalom:

Szenteleky Kornél: Holnap, holnapután
Szenteleky Kornél: Szélmalomharc...
Draskóczy Ede: Levél egy élőhöz
Dr. Várady Imre: Szenteleky Kornél öröke
Dr. Deák Leó: Fogadalom
Batta Péter: Hervadt lombok Szenteleky Kornél fejfájára
Avérry István: Szenteleky Kornél hitvallása
Marton Andor emlékbeszéde Szenteleky Kornélról
Dr. Stern Lázár: Szenteleky Kornél emlékére
Kállay Miklós: Szenteleky Kornélról
Farkas Geiza: Látó szemek zárultak le
Dettre János: Az apostol születése
Borsódi Lajos: Kornél
Fekete Lajos: Vers
Adorján András: Búcsú (vers)
Czakó Tibor: A gólnik siralomház
Herceg János: Zúgó Jegenyék
Gergely Boriska: Az édesanya
Huszár Sándor: Sirás egy új Szenteleky versért
Kristály István: A rögök szép napja illatozott
Ujevics-Kristály: Sugaras jegenyék
Radó Imre: Fedora
Kende Ferenc: Ellesett pillanatok Szenteleky Kornél életéből
Szirmai Károly: Szenteleky Kornél

KALANGYA irodalmi folyóirat. Szerkesztik: Szirmai Károly,
Radó Imre, Kende Ferenc. Felelős szerkesztő és kiadó
Szabó S. Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Szubotica, Manojlovićeva ul. 3.

Laptulajdonosok: Inotav Béla és Szabó S. Ferenc. —
Magyarországi szerkesztők: Fekete Lajos (Budapest), Csuka
Zoltán (Erdély). — Urania (Komlós Márton) nyomdai mű-
intézet nyomása, Novi Sad.

APOTEKA
KOD POMOĆNE MARJE
Mr. IVKOVIĆ STJEPAN
MARIAHILF APOTEKA
RIDJICA

Szenteleky Kornél

Holnap, holnapután...

Irtó: Szenteleky Kornél

Már tíz napja úgy éltek, mint az örültek. Sötétben, hírek, bizonyosságok nélkül, rémségek, rettenetek, riadalmak között. Kint tanyáztak a szabad ég alatt a piszkos autókban, a szűk sátrakban, zilált arccal, szemükben a téboly ingatag lámpása integetett. Gyerekek nyafogtak, piszkos munkás asszonyok átkozódtak, az emberek minden kis zöreijre felsikoltottak, híreket szomjaztak, a levegőt kémlelték és álmatagon, figyelmetlenül fel-felriadoztak ögyelegve ide-oda.

— Borzasztó! Borzasztó!

A katonaság kint tanyázott a Houden határában. Szét-szórta, züllötten, fáradtan, mint a többi emberek. A tisztek keveset beszéltek, szelidek és szórakozottak voltak, az őrmestereknek is elment a kedvük a káromkodástól.

— Menjünk a vasutvonal mentén — indítványozta Róbert. — Arra sokan szöknek át. Különben is... ki törődik a katonákkal?

— Akkor gyalog kell mennünk, ha csak valahogy Septeuilig nem jutunk az autóval. Csak azt tudnám bizonyosan, hogy a foszgén motorrobbanást okoz-e, avagy csak rémhír ez is, mint a többi?

— Nem, nem ez komoly lehet. A katonaság nem használ egy motort sem, pedig én magam láttam, mennyi katonai gép áll kint az úton.

— Az utak különben is tele vannak autókkal. Még Septeuilig sem lehetne menni.

— Én mégis megyek! — kiáltotta Róbert. — Gyalog.

A parancsnokságot folyton ostromolták, hogy jöttek-e már hírek a Városból, de a katonák csak vállukat vonogatták.

— De mikor mehetünk már egyszer?

— Aki a halálba akar rohanni, az mehet, — szólt fanyarul egy fiatal hadnagy és csunya ráncok karcolták össze bágyadt arcát.

Zavaros, rekedt rikoltozás követte szavait. Azt mondják, sokan már visszajöttek. Miért nem engedik hát őket? Meddig kell még itt várni? Mikor kapnak már friss kenyeret? Ezt így tovább nem lehet kibírni! Meg kell örülni! Meg kell örülni!

Róbert észre sem vette, hol van a katonai kordon. Már Tacoigniéres közelében járt, amikor két katona sietett utána.

— Hova megy?

— Ameddig lehet, — szólott Róbert és kissé meglassította lépteit. — És maguk hova mennek?

A katonák nem válaszoltak erre a kérdésre, hanem arról beszéltek, hogy Versaillesben sokan életben maradtak és állítólag katonai bizottság is ment volna Versaillesbe. Róbert vidámabb lett erre a beszédre, talán nem is igaz az az elképzelhetetlen borzalom. Némán, friss lendülettel lépkedett a sinek között, elől ment a nyúlánk, kékszemű katona, mögötte Róbert és az alacsonyabb, akinek egyik szemöldöke ferdén felfelé szökött s ezért valami hetyke, hamiskás kifejezése volt az arcának.

Két sportsapkás fiatalember tűnt fel a töltésen, velük szembe jöttek. Az egyik különösen izgatott volt.

— Ne menjetek! Még eddig mindenki meghalt, aki Versaillesig ment.

— Ti honnan jöttök? — kérdezte a kékszemű katona.

— Villiersből. De tovább nem lehet. — Egy élő lelket sem látni arrafelé. Érezni már a gázszagot...

— Én csak Sévresig mennék — mondta tétován és szomorúan a ferdeszemöldökű. — Ott van a lakásom, ott hagytam a családom...

— Nem lehet! — siránkozott furcsa arcrándulással a sportsapkás. — Én is minden elvesztettem... Mindenkim a Városban maradt... Ez borzasztó!...

Arcán végigcsorogtak a könnyek. Leecsuklott fejjel bandukolt tovább. Társa egy szót sem szólt, némán ment utána, mint az árnyék. A katonák kissé megálltak, látszott rajtuk, hogy tétováznak. Róbert türelmetlen lett és indulni készült.

— Addig megyünk, ameddig lehet.

A katonák lassan megindultak. Most Róbert ment elől. Valami kertészettel mellett mentek el, sok tarka rózsza, orhidea, krizantém és más virág viritott önfeledten, lágy, őszi színekben. Róbert nem vette észre a virágokat, pedig máskor mindig Blanchera gondolt, ha virágot látott. Mert Blanche nagyon szerete őket, sokáig őrizgette, ápolgatta, babusgatta, locsolgatta azt a pár kis cserepet, amit születésnapjára kapott. Mindegyik olcsó, ványadt virág felfrissült a lágy, simogatós

asszonykezek alatt. Róbert ugyan Blanchera gondolt, de azért nem vette észre a virágos kertet.

Néhány ház állott a sinek mentén, az egyik előtt emberek álldogáltak. Róbert kissé megtorpant. Egy katona feléjük tartott.

— Mi az? Szöktök? — és mosolygott.

Ez volt talán az első ember, akit mosolyogni láttak. Róbert is nevetni próbált, de nem a legjobban sikerült. A katona komoly lett, azonban csupa jóakarattal maradt.

Versaillesig mehettek, most jött vissza egy vegyész mérnök, aki reggel ment át kerékpáron.

— No és mit mesél? Mi van Versaillesban?

— Mi lenne — szólt most már szinte komoran a mosolygós katona. — Halál. Csak halál.

— De — erősködött Róbert — Houdenban azt beszélték, hogy sokan életben maradtak.

A katona legyintett és tovább ment. A vándorokat megint valami tévováság gáncsolta el iramló szándékukban, de aztán mégis megindultak s pár perc múlva már rendes katonai ütemben mentek Garanciéres-ig. Onnan már csak tíz kilométer Villiers, ahonnan viszont tizenkét kilométer Versailles. A katonáknál térkép is volt, ezért tudták olyan pontosan az adatokat.

— Én csak Sévresig mennék — lihegte a ferde szemöldökű, aki legkevesbé birta az iramot — de, azt hiszem... ne menjünk ma Villiersnél tovább. Addigra este lesz. Mindenütt sötétség lesz és én félek a sötétségtől...

Fáradtak voltak és kicsit tébolyodottak mint mindenki, aki tíz nap óta a Városon kívül várakozott, borzongott, remegett, átkozódott.

Garanciéres körül katonák tanyáztak. Az egyik — őrmester lehetett — szürke körgallérban állt az egyik csoportban és mikor észrevette a jövevényeket nagy, kemény lépésekkel feléjük tarott.

— Hova mentek? — kérdezte nyersen.

A nyúlánk, kékszemű volt a legnyugodtabb, a kis sévresi meg Róbert lihegte a gyors tempótól meg az izgalomtól. Ezért a kékszemű válaszolt:

— Addig megyünk, ameddig lehet.

— Hát nem tudjátok, hogy a kordonon túl senki sem mehet a parancsnokság engedélye nélkül? Mi? A halálba akarok menni? A mérges gázokat eddig hozza a szél.

— De hátha... ellenkezett Róbert — életben maradtak... talán csak elájultak...

— Ostoba beszéd! Senki sem maradt életben! Négymillió ember halt meg percek alatt! Ez biztos. A repülőgépek mindennap kémlelik a Várost, de az életnek eddig semmi nyoma sem volt fellelhető. És kísérleteket is csinálnak, de eddig a gázok még nem oszlottak szét, még mindig életveszélyesek. Most tehát eleget beszéltem. Hátra arc! Vissza a kordon mögé.

— Örmester úr — fújt szánalomkeltően a köpcös sevesi — legalább azt engedje meg, hogy kissé kipihenjük magunkat. Nagyon fáradtak vagyunk.

— Hát üljetek le.

Nagy szuszogások közt telepedtek le a talpfákra. Az örmester otthagya őket. Hallgattak. Nagyon csöggédtek voltak, de azért mindhármukban a kétely tovább dacoskodott. Tovább és tovább, ha mindjárt a halálba is, de tovább a régi világba, az övéikhez, a Városba! A kékszemű egy kis tabacra gondolt a Place de Clignancourton, a kaszárnyával szembe. A ferde szemöldökűnek az anyja jutott eszébe, amint a gázon a kávé melegíti. Istenem, iszik-e még olyan jó, meleg kávé abban a rózsás ibrikben? Róbert most észrevette az előtte elnyúló keskeny kertet, a bágyadt sárga rózsákat és Blanchera meg Susannera gondolt.

Csökönyösen hitte, hogy őt várják odahaza, felesége kikérdezi majd, hogy hol járt, milyen üzleteket csinált és ő már készülődött a válaszra. Anversban elég jól dolgozott és Bretagneban is eladott néhány villamos vajköpülőt. Mindent összevetve meg lehet elégedve ezzel a kéthetes útjával...

— Nincs egy cigarettátok? — kérdezte a sevesi és szemöldöke még ferdébbnek tűnt fel.

Senki sem válaszolt, talán nem is kallották ezt az ostoba kérdést. Napok óta nem lehetett cigarettához jutni, ezért teljesen haszonalan dolog volt cigarettáról beszélni. A kékszemű hátradőlt és lehuntya szemét. Keserűen, káromkodós hangsúllyal nyögött egyet. Róbert óvatosan lement és körülnézett. A vidék teljesen néptelennek látszott, úgylátszik csak a másik oldalon vannak katonák. Néhány bizonytalan lépést tett előre, a Város felé. Egyszerre megállt. Mintha valaki kiáltott volna... Visszanézett. Minden mozdulatlan. Ismét pár lépést tesz. Érzí, hogy a lábai vizesek, a talaj itt lenn ingoványos, de most már mindegy. Tovább! Tovább!

Mikor már jó messze járt, akkor nézett csak vissza. Sehol senki, a csend szinte rettenetes. Felkúszott megint a töltesre. A két katona még mindig ott hevert, de a garanciéresi katonát elfődték a fák. Boldogan szaladni kezdett, néha hangosan felkacagott és rakoncátlanul kurjantott. Egy néptelen

őrház vagy állomás tűnt el mellette három tehervagon, aztán csak fák póznák és csend, csend, csend. Most kezdte először érezni a csend borzalmát és úgy akart ellene védekezni, mint gyermekkorában, amikor fojtott, sötét csendben ment át kis házuk udvarán : dudorászott. És egy régi, kopott kuplé dallamával sietett, botorkált előre. Egyre előre. Egyszerre megnémult és megtorpant.

Valami mozgott a távolban, a töltés alatt húzódó úton. Róbert leguggolt és négykézláb csúszott a legközelebbi bokorig. Szíve rettenetesen kalapált, úgy érezte, hogy most észreveszik és visszaviszik. A foga vacogni kezdett, mintha a hideg lelné. Szájában mégis valami forró szomjúság lángolt. Még beteg lesz és gondot okoz Blanchenak...

Két katona közeledett és egy asszony dülöngött közöttük, mintha részeg lenne. Az asszony kiabált, sikoltozott, de Róbert zakatoló szíve és lázban zúgó feje miatt semmit sem értett. A két katona húzta, tolt a asszonyt. Az asszonynak kormos volt az arca, szemei ijesztően fénylettek. Végre elmentek és Róbert végre felemelkedhetett. Kissé szédült, de azért megint szaladva botorkált tovább.

A torka kinzóan száraz volt. Nem messze valamit fényleni látott: csatorna, patak vagy poshadt ingovány? Mit bánja ő! Szomjas, hát iszik. A víz a boruló esti fénynél elég tisztának látszott. Róbert ráhajolt a zöld tükörrre, bal kezével egy kiálló kőre támaszkodott és száraz nyelvvel kutyamódra lepetyelte a vizet. Fáradt, türelmetlen és ügyetlen volt, hamarosan vizes lett az arca, a kabátja, a melle, a könyöke, de legalább szomjúsága csillapodott. Mikor pedig torka szárazsága alábbhagyott, valami hirtelen álmoság zuhant rá. Alig tud pár lépést tenni. Szemhéját már semmi sem tudja felpelve tartani, lábaira titkos sulyok akaszknak. Jaj, de fáradt!...

Csendes este pihgett a dermedt tájon. Zugos, borzongós csend, amely nagyon hasonlított a halálhoz. Az országuton semmi, a töltésen semmi, a Városban semmi, az égen semmi; se hang, se fény, se mozgás.

Róbert lehullott a töltés lankáján. Néhány percreg átborgongott rajta ennek az esti csendnek és fénytelenységnek minden iszonyata, aztán hirtelen lecsukódtak szemei és nyitott szájjal horkolni kezdett, mint otthon Blanche mellett a Rue Lecourt tisztátalan bérházában.

— — —

Egy rigó füttyült az egyik aszott cseresznyefán és Róbert felriadt. Már hajnalodott. Hideg párák pihettek a mozdulatlan táj felett. Az ég morcosan ráncolgatta felhős arcát, fönt nyugtalan szél nyargalászott a felhők között. A rigófütty szinte

ordításnak tűnt ebben a végtelen, dermedt csendben, ebben a vigasztalan sükettségben.

Róbert megint lement a vízhez, bedugta nyelvét a vízbe, ivott, megdörzsölte arcát, szemét, halántékát. Fázott, de azért jól esett ez a mosdás, valahogy úgy érezte, hogy kimossa szeméből ennek a néma, halálarcu tájnak a képét, mint egy bamba álmom emlékét. Csak egy pillanatig gondolt arra, hogy rendbe kellene hoznia magát, azután lebiggyesztette ajkát, jobb kezefele legyinteni próbált: a halottaknak így is jó lesz!

— De nem! Nem!!

És máris sietett, dacosan, szaporán lépdelt, haját a szél cibálta, arcába csipős szagok csapódtak.

— Élnek, élnek! — dudorászta, orditgatta akaratosan, a halott csenddel ingerkedve.

A széles és sima országúton ment tovább, néha már egészen tisztán intett feléje Versailles. Most már bizonyosra vette, hogy Versaillesig akadály nélkül eljuthat, talán még tovább is.

Szaladni kezdett. Versailles, ott van Versailles! Gyerekes ujjongás ágaskodott, ingerkedett bensejében. Mintha megszőkött volna az iskolából, a sandaszemű tanító most biztosan őt szídja, beírja a könyvbe, de ő a határtalan szabadságban tombol, vágyai után szalad és csupa tiltott dolgot fog ma elkövetni. Versailles! Hol volt még tegnap Versailles, a szökes, a szadadulás!? És most itt van Versailles előtt, tul mindenféle szófogadáson, katonai kordonon, bölcs belátáson. Versailles!

Szinte állandóan szaladt, de egyszerre megtorpant. Egy kerékpáros tűnt fel az uton, egy élő, mozgó kerékpáros. Sietve közeledett feléje. Róbert megkövülve nézte a közeledő életet, szíve folyton magasabban lebegett a mellkasában. Most rajta kapták. A menekülésre nem lehet gondolni, elrejtőzni sem lehet már. Visszavisszik! Nem tudott egy lépést sem tenni, lábai zsibbadtan, bénultan cölöpözödték a földbe.

A kerékpáros lassított. Szelidarcu, fiatal embernek látszott.

A bizottság a Butte Montbaurenon van. Hozott valami élő állatot? Tegnap három macskánk megdöglött. Nem látott valami állatot itt a közelben?

— Nem láttam — mondta Róbert hirtelen nyugalommal és megigazította nyakkendőjét. — Egy-két rigót hallottam füttyüreszni arrafelé.

A kerékpáros kissé mosolygott.

— Az nem jó. Az őrnagy úr azt mondta, hogy macskát, kutyát vagy nyulat hozzak a kísérletekre.

— Akkor vissza kell menni Houdenig. Ott van elég.

— Az messze van, a bizottság pedig ma még a Városig szeretne menni. Kár, hogy motorral nem lehet.

A kerékpáros indulni készült.

— Hol van a bizottság? — vetette oda könnyedén Róbert, mert már biztosnak érezte magát.

— A Butte Montbauronon. De ne menjen az állomás felé, mert ott rettenetes sok a hulla. Menjen inkább a töltés mellett és kerüljön Sceaux irányába.

A kerékpáros már ment is. Róbert nagy komoly lépésekkel ment Versailles felé. — Mintha valami bizonyosság kötözött volna belsejébe, mintha visszatért volna egyensulya, önbizalma, életcélja. Legjobb, ha jelentkezik a bizottságnál, hogy hajlandó bemenni a Városba, a Rue Lecourbe-ig. Esetleg elvállalja egy kutya, vagy egy házinyul szerepét. Ő nem fél a hulláktól, sőt attól sem fél, hogy a mérges gázok, amelyek itt ott megrekedtek, megölhetik. Ezért legokosabb, ha jelentkezik a bizottságnál és elvállalja azt a szerepet, amit reábiznak. A bizottság ugyátszik vár valakit, különben a kerékpáros nem közölte volna, hogy a Butte Montbauronra menjen. Nyilván összetévesztette valakivel. Valószínűleg nem fest olyan züllötten. De hát fontos-e ilyenkor a tiszta gallér, a borotvált arc, a vasalt nadrág, a kecsesen megkötött nyakkendő? Fontos-e még valami ezután és emellett a nagy Halál után?

Lassabban, de azért tétovázás vagy csüggedés nélkül ment Versailles felé. A nap feltápáskodott, a szürke felhőrongyok mintha foszladoztak volna. A szél megrázta a fáradt fákat. Róbert éhes volt. Talán Versaillesban, a bizottságnál kap valamit enni. Csak ne lásson sok hullát...

Valami édeskés, áporodott illattal lengett a széllel, mintha rothadt kajszin barackok erjednének valahol. Néha olyan érzése volt, mintha pörkölt gumiszaggal vegyülne ez az édes, rothadt sóhajtás. Ezek az illatok lennének a gázok, a hullák, az üszkös házromok, a rengeteg borzalom előre küldött hírnökei? Róbert kissé nehezebben lélegzett, máskor azonban meg kellett állapítania, hogy ez a lélegzési zavar csak képzelődés. Ilyenkor elevenebb lett, frissen lépkedett, de ha ismét fanyar, furcsa szagot érzett, akkor lecsuklott a feje és sáros, maszatos zsebkendőjét az orra alá tartotta.

Messziről egy autót látott, mintha még több is állna mögötte. A kíváncsiság erősebb iramot adott lépteinek, a rettenetes sejtelen, amely lelkét megülte, elfelejtette a sűrűsödő, émelygős gázokat. A házak, ezek a sápadt, élettelen kulisszák egyre szaporodtak, amott egy csonka gyárkémény körülötte

füstös, hült romok. Róbert mellében félelmes nyugtalanságok bizsergetek, mintha valami elképzelhetetlen érdekes és nagyszerű dologra várna, mely pár perc, vagy pillanat múlva felátárul előtte. És ime már itt is van a nagyszerű borzalom!

Az első autó lecsuszott az árokba. Szép, fényes, borvörös autó volt. Róbert óvatosan közeledett feléje. Hát igen: benne vannak! Öten, egymásra hullottan, az egyik nő az ajtó kilincsén tartja a kezét. A sarokban egy öregúr szőrös, zöld arcával Róbertre néz, a többi egymás hegýén-hátán.

— Ez rettenetes! — kiáltotta a borzalomtól fuldokolva és a többi autóhoz rohant.

A második autó, kis szürke taxi. Négyen ülnek benne. A sofőr feje a volánon fekszik, mintha aludna. Hátha csakugyan alszik. Az egyik férfi tátott szájjal fekszik a másik vállán. Arca szürkés-zöld, kockás, barna sapkáját erősen a homlokába huzta, nyakkendője pipacspiros és szinte világít a rothadt, szürke arc alatt.

Róbert néhány lépéssel eltámolygott az autóktól és köpött, prüszkölt, mintha valami undorító bogár repült volna a szájába. De ezzel a köpködéssel nem könnyebbült meg, hiába akart tovább sietni, valami fárasztó, nyomasztó érzés kinozta, fojtogatta, egyre több nyál szaladt össze a szájában, a gázok kószáló, fanyar szaga, a hullák édes bűze betöltötte orrát, száját, egész agyvelejét. Öklöndözni kezdett. Meg kellett állnia, szájából csurgott a nyál. Azután előre támolygott bukducsolt, mint egy részeg s így támolyogva jutott be Versailles uccáiba. Jóformán semmi sem látott.

— Az állomást elkerülni! Ott sok a hulla!

Ezt a figyelmeztetést ismételte s egyszerre csak egy sorompó zárta el az útját. Ki felejtette el ezt felhuzni? Megke-rülte a sorompót, majd a sinek között szaladt tovább. Így be-jutott a Városba! Lelkesen szaladt. Nyála még csorgott, sze-meí vizesek és vörösek voltak az öklöndözéstől. És most a há-zak, uccák, hidak, felbillant motorok, ferde autók és zöldes, kókadtfejú emberek között érezte meg a legborzasztóbb vala-mit, ami minden büznél, gáznál, tátottszájú hullánál és füstös, roskadt házaknál rettenetesebb: a csendet.

Csend! Csend! Süket, végtelen csend! Mintha bedugultak volna a fülei. De lépéseit, a kavicsok riadt zörrenését tisztán hallja. Körülötte tehát a halál hallgatott. Csak ő élt, csak ő egyedül.

Ez a halott csend végigludbörözött a hátán és zugni kez-dett a fejében. Csend, mindig csend, mely egyre szorosabban öleli át, mint valami szükülö abroncs.

— Halló! kiáltotta bele a rettenetes dermedtségbe.

— Halló — kiáltotta még egyszer felemelt fejjel és kétségbeesett grimasszal.

Nem látta az utat, nem törődött a bezárt ajtókkal, az elhamvadtt házakkal, a fonnyadt, leforrázott salátára emlékeztető fákkal, az itt-ott felbúzló hullákkal. Dülledt, vörös szemmel sietett, botorkált a sínek között és mellett és mereven előre nézett. Nem érezte már többé a hullabúzt, az üszkös romok fanyar leheletét, a megrekedt szelet, amely olykor lágyan végigtapogatta a barackillatú gázokat. Nem érezte a csapongó piszkos, zuhlott testét. Nem érezte már az éhséget, a szomjúságot, csak ment, ment, néha lassított és mosolygott, máskor sietve és fontoskodó arccal lépkedett tovább.

— Élet! Élet! — robbant ki egyszerre, mert valahol egy motor kezdett bugni.

Ide-oda kapta a fejét, közben kurta nyivogások szakadnak ki belőle. A motor kattogása szinte elviselhetetlenül erőssé vált, pedig a repülőgép még messze és magasan járt. A levegő zugott, pattogott, berregett, kalapált, megjött az élet, a zaj a feltámadás.

Róbertnek egy régi, keleti jelenet jutott az eszébe. Színházban látta-e avagy a moziban? De most utánoznia kellett ezt a jelenetet. Levetette magát a földre, majd felemelkedett, kitérta karjait és becsukott szemmel kiabálta:

— Allah! Allah!

Azután ismét levetette magát, mint egy imádkozó fellah. A repülőgép Versailles felett bugott, ballagott, majd eltűnt és egyre halkabban duruzsolt. Róbert várt, megvárta míg a csend ismét olyan hatalmas és rettenetes lett, mint az előbb. És a csend tágult, terebélyesedett, mindent betöltött, mint az óceán az elsüllyedt hajóban. Róbert süketen feküdt a kavicsokon, majd hirtelen felugrott és megcibálta füleit. Kisujját bedugta az egyik fülébe és rázni kezdte, hátha felnyílik a hangok lezárt kapuja, de hiába. A másikat is megpiszkálta, de a csend kérlelhetetlen volt. Oh, ha megint valami motor berregne, ha valami kiáltás, üvöltés hasítaná szét a hangtalanságot! Ha csak halk beszéd, távoli zene, fojtott ének, dünnögő, nyöszörgő pusmogás, csüggedt sóhajtás, valami sápadt hang duruzsolna körülötte! Ha valami susogás, álomszerű surranás, egércincogás jelenené, sejtetné, bizonyítná az életet.

De ez a csend kibírhatatlan!

Ujját ismét fülébe furja és oly türelmetlenül rázza, hogy fájdalom hasogatja a fejét. Mikor pedig kihuzza, körmén friss, piros vér csillog. A csend azonban süket és mozdulatlan, mint keleti istenszobor.

Róbert tétova tekintete most végigtapogatta a környéket. A töltés kissé magasabban vezetett, előtte Sévres hallgattott. Az ott talán Meudon és a meudoni erdő. Hullát seholsem látni. Amott fekete foltok, ott tűz lehetett. De abban az irányban az Eiffel torony banális alakja hívogat a tiszta, kék égből. És kupolák és tornyok és kémények: a Város.

Róbert most sietős lépésekkel botorkált tovább és tovább. Tekintete ismét zavaros lett, már nem vette észre a megdermedt élet, meg a kimult és rothadó Sziv megrázó jeleit: az összetorlódott autókát, a felborult autóbuszokat, a hullák döbbenetes helyzetét, mely olykor élőt sejtett az oszladozó embeerekben. Utját kétszer is elállták az összetorlódott autók, de Róbert mindig talált egy kis rést, ahol átsurranhatott. A félelem már époly ismeretlen volt számára, mint az undor, nyugodtan gázolt át a hullákon, bűzökön, borzalmakon. Minél közelebb érezte a Várost, annál inkább rohant és törtetett. Szárguldas szinte ösztönös volt, nem tudta merre jár. Sévresben alig járt egy-kétszer életében, mégis letért a sinekről és a legrövidebb uton igyekezett a Város felé. Egyszerre eszébe jutott, hogy a kis ferdeszemöldökű most már itthon lehetne, az anyja talán itt lakik a közelben, de aztán elmerült a kis sévresi köpcös alakja.

Mikor a Szajnához ért, szinte megdöbrent a folyó életén. A Szajna ime él, folyik és szinte zúg ebben a rettenetes csendben. Él, mozog, beszél! És Róbertban most ismét felszakadt a remény: hátha él Blanche és Susanne?

— Igen, ők élnek!

Alig tudott átmenni a hidon. Valami húzta, hívogatta, hogy ezt a boldog vizzúgást hallgassa. Ez az élet egyetlen jele ebben a végtelen és könyörtelen halálban. — Szinte elbűvölte a viz surranó, örvényes játéka, meg szeretett volna pihenni ennél a kis zajnál, mint végtelen, dermesztő hómezőben egy meghitt, meleg kunyhó ölén, mint végtelen és vigasztalan sötétségben egy mécses felvillanó fényénél. A viz kacéran nyújtózkodik, ide-oda forog, viháncolva hánykolódik, talán a halak is élnek ott lenn és a Város halott, az emberek halottak, a kutyák halottak, a madarak halottak, a macskák halottak... Oh... Nekik is volt egy nagy fekete macskájuk, Blanche nagyon szerette, ágyba szoktatta és a folyósóra nyíló ablakot mindig nyitva tartotta, hogy Leó hazajöhessen... A viz olyan, mint tíz nap előtt, mint tíz év előtt.

Nagyon nehezen vált meg a víztől és ment tovább Boulogne felé.

Az avenue üresnek látszott. De mégis mintha ott messze-

állna valaki! Igen, ott valaki áll! A borzalom és a csend versenyt fojtogatták Róbertet. Ismét felcsillant benne a gondolat, hátha még élnek? Jól emlékszik egy nyurga, nagyorrú fiatalember szavaira, aki Houdanban, abban a tébolyító zürzavarban azt magyarázta, hogy a gázok nem hatolnak tizenöt-húsz méternél magasabbra, ezért a negyedik és még magasabb emeleten lakó emberek mindenesetre életben maradtak. Az ő lakása az ötödik emeleten van, következőleg Blanche és Susanne még élnek, hacsak le nem mentek és nem akartak menekülni. De az is eszébe jutott, hogy egy idősebb úr, aki mérnöknek mondta magát, hamar lefújta a felnyíló reménybóbitákat. Ez a keményhangú ember azt állította, hogy a gázok nyugodt időben ötven-hatvan méternyire is felszállnak és pusztítanak, de csakhamar ellentmondtak neki, a további vita már izgalmas zürzavarba fuladt. Valaki a foszgénről beszélt, de hogy mit, arra már nem emlékszik.

Megszokott, támolgó lépésekkel ment végig a halott ávenuen. Kissé szédült, valami furcsa émelygés is kúszta. A levegő valóban elviselhetetlen volt. Most veszi észre, hogy egy álló alak egy oszlopba kapaszkodik s amellet kerékpáron ül. Ugyan már lecsúszott az ülésről, de az első kerék és a kormány mereven álltak a csatornarésben, ezért nem bukott el a kerékpár és az oszlopban kapaszkodó kerékpáros. Amint közelebb ért hozzá, eszmélt csak arra, hogy ez a kerékpáros a Város felé igyekezett. Ez nem menekülő, ez visszatérő, olyan mint ő.

Kíváncsian nézte az oszlophoz támaszkodó és a kerékpáron ülő hullát. Barna sportsapkát viselt, szája kissé nyitva maradt, mintha oxigént hápogna. Arca nem volt olyan zöldes, mint az eddig látott hulláké. Hátha csak elájult? Róbert kissé megérintete a vállát, mire a sportsapkás fiatalember és a kerékpár a földre zuhant. Ez a zuhanás oly hangos és borzalmas volt a dermedt, halott csendben, hogy Róbert mint iszonyatosan megijedt kis gyerek, aki rossz fát tett a tűzre, ész nélkül szaladni kezdett és csak jóskára mert lassítani és vissza nézni. Ugy látta, hogy a hulla békésen fekszik az úton. Talán nem sokára ő is így fekszik valahol... Vissza szeretett volna menni. A levegő nehéz volt és orrfacsarítóan undorító. Csüggedten, rosszkedvűen nézett körül és elgondolta az útirányt. Ha így megy tovább egyenesen, akkor az Avenue de Versaillesra fog kijutni, aztán átmegy a Szajna baloldalára és hamarosan ott lesz a rue Lecourben.

A Város egyre közelebb jött. Az egyik fodrászüzlet ajtaja nyitva volt, Bent néhány hulla feküdt a padlón. A bejá-

rat melletti tükröben Róbert megpillantotta magát, de nem ismert önmagára. Milyen mocskos mindene, vonásait a téboly kúsálta össze, szemében a rettenet villámlik... Pár percig dermedten nézte a tükröből visszanéző arcot. Nem értette, nem ismerte meg. Lassan minden értelmetlenné vált előtte, lelkére, mint valami nagy, nehéz felhő, ráborult a csend, a halál, a megsemmisülés bódulata. Négy millió hulla hallgatott és bűzlött a Városban.

Egyre lassabban dülöngött az avenuen. Már nem érdekelte többé Blanche, Susanne, a rue Lecourbe. Lélekzete nehez volt, a fejét feszítette valami: a csend, a halál, a gázszag, a hullabűz, vagy az örület? — ki tudja... Minden összefolyt tudatában. Jóformán észre sem vette a járdára felszaladt autókat, a fonnyadt, riadtan megmeredt hullákat, amelyeknek utolsó mozdulatában vagy vonaglásában még benne van az élet reménye, vágya, végtelen szerelme... A baloldalon füstös romok, lehullott cserepek, feketén tátongó ablakok... A park fái barnák, szárazak, mint májfoltos, töpörödött aggasztánok.

Csend. Róbert kényelmesen támolgott az ezerarcú halál között. Valami fásult, fáradt bambaság ült ki az arcára. Semmit sem érzett, öntudata lágyan és boldogan sülyedt bele a tompa közönybe. De egyszerre, pár pillanatra, mégis csak kizökkent érzéktelenségéből. Az egyik mellékuca sarkán három hullát látott egymásra borulva, két nőt és egy gyermeket. Az egyik nőnek épolyan színű ruhája volt, mint Blanchenek. Róbert odaszaladt. A kislánynak csak egyik lába látszott ki a ráborult két hulla alól. Ferdére taposott, fekete félcipőcskét viselt ez a gyermekláb. Talán Susanne? De neki nincs fekete félcipője. Fel akarja emelni a legfelső hullát, de nem volt ereje. A bűz elviselhetetlen volt és karjai reszkedni kezdtek.

— Blanche... — szípogetta Róbert, noha semmi sem szólt amellett, hogy Blanche feküdne előtte. De már nem is kérészt bizonyítékokat. Zokogva, röhögve, bárgyú, fásult arccal támolgott tovább.

A Pont Mirabeauhoz ért. Most átmegy a másik oldalra. De a Szajna élő, mozgó sodra ismét elbűvöli. Mereven nézi a fodrokat, az oszlo ,szélesedő redőket. Élünk még! Élünk még!

Szelid, szeptemberi este volt, az égen bájos, rózsaszín sóhajok sápadoztak, búcsúzkodtak. A csend se volt olyan elviselhetetlen itt a folyó felett. Róbert kissé felfrissült. Mintha valahol énekelnének. Sokan. Ezren. Milliók. Mintha négymillió hulla kezdené el jajongó, sikongó énekét.

Christ est ressucité!
Christ vient de renaitre,
paix et félicité
aux disciples du maitre!

Róbert véres fülei, melyek egész nap hiába szomjazták a hangot, most tisztán hallották az egyre erősödő, bömbölő éneket. Négy millió hulla tápáskodott fel és nyitotta fel száját a titokzatos karmester parancsára.

Christ vient de renaitre,
Christ vient de renaitre,
Christ est ressucité!

Róbert felállt a hid karfájára. Ő lesz a karmester! Lassan méltóságosan, ünnepélyes gesztusokkal vezényelte a láthatatlan énekkart és maga sem vette észre, amikor a vízbe loccsant. Abba a vízbe, amely évezredek óta siet, kanyarog, tovasiklik, de sohasem állt meg az emberi gonoszság előtt.

Szélmalomharc

Irta : Szenteleky Kornél

Los poetas son todos insensatos
Anon de Montoro

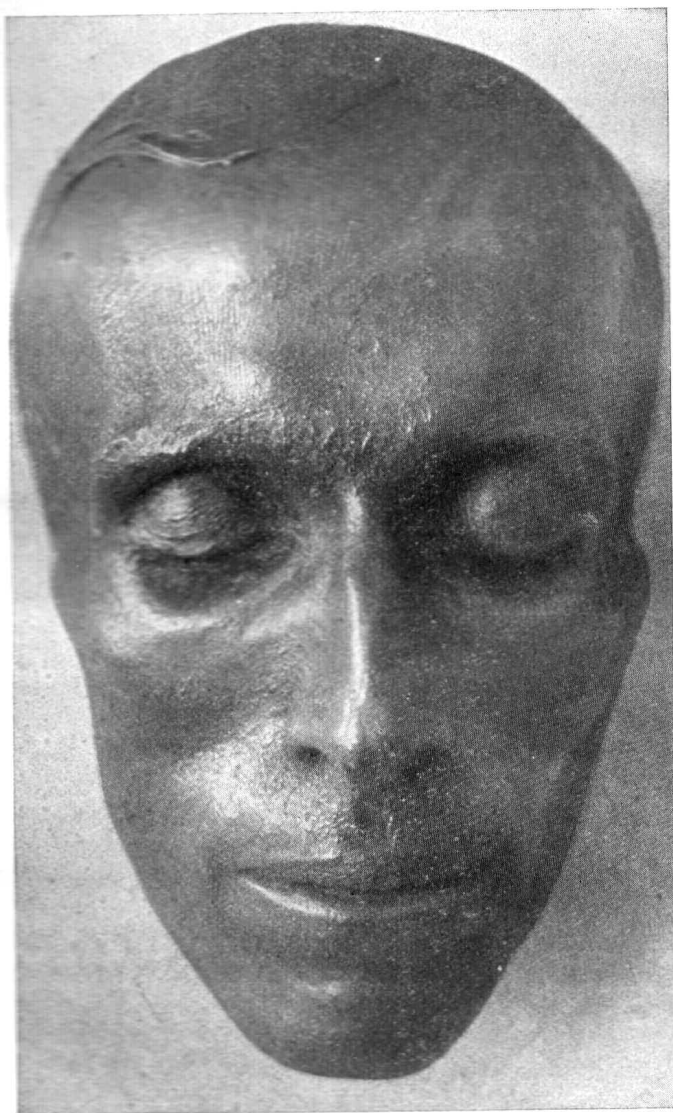
Gyerünk hát, harcra! Rajta! rajta!
Ily hizott malmot vajh' ki látott?
Hiszen ez alszik, folyton horkog,
Nem tudja mi a harc és átok.
A vitorlák is állnak régen
Mereven állnak, mint a holtak,
Az idő, élet nekik semmi.
Sohasem lesznek, mindig voltak.
Hát döfj belé! Sohase sajnáld!
Hátha megindul lomha szárnya
Hiszen még él, mint téli medve
És ide haliszik horkogása.
Törjünk rá gyorsan! Döfjük! Szúrjuk!
Mindannyian egyforma hévvel
Talán egyszer mégis felébred
És elmúlik a hosszú éjjel.
A szélmalomnak telt a gyomra
Szívét hiába is keressük.
Pulyán s meredten ül és alszik
Hiába döfjük és sebezük.
Szégyeld magad, te lomha medve!
Te tespedő lelkiismeret!
Hát nem hallod az énekünket,
Mely panasz, vágy és szeretet?
A Don Quijoték énekelnek
Szent hit ragyog a harci kincsen,
De szélmalomnak nincsen füle,
A szélmalomnak szíve sincsen.
Hát nem érzed a szél nyögését,
Az élet ezer új keresztjét,
Hogy forog minden körülötted?
S te alva vársz reggelt meg estét.
A Don Quijoték énekelnek
Hangjukban zeng a hit s az élet
A szélmalom azonban alszik
Mint átkozott turáni lélek.
— Mi lesz a vége? Érdemes-e?
— Ne csüggedj és ezt sose kérdjed!
A Don Quijoték énekelnek
S biznak, hogy a közöny fölébred.

Levél egy élőhöz

Drága Kornél! Ezt a megszólításod tőled tanultam. Ha csak így mondanám: kedves, nem volnék hí hozzád. Ez a szó csak habusgató, becézgető, simogató. Drága, — ezt a szót a rajongás lendülete feszíti. Te a világ dolgait kiemelted penészes és poros köznapi helyükből. Minden, amihez csak nyúltál, légiesen fölemelkedett tiszta magasságokba. A rajongásnak épen ez a lendülete gyönyörű, ez röpi fel a világot tisztult tetőkre. Valamit csak illetél: lelke támadt és lelkes lény többé nem lehet rabja nehézkes törvények lomha önsúlyának. Téged a világ dolgai rajongásba ejtettek, s te elragadtad a világot a magad országába. A te elragadtatásod nem volt hangos szónoklat és széles mozdulatok, nem raktál magad alá emelvényeket és nem volt eszközöd a színész kendőzése, — álltál csendes-magadban a világ előtt: áhítatos voltál és meghatott s ájtatoskodásod föld-feledett országokba emelt. Ennek az elragadtatásnak nem voltak hangjai: csendes rajongás volt. Szájadon a szavak tört szárnyú madarak voltak, ijedten vergődő élő-halottak, felcsipogtak és dermedt-halottan lehullottak. Szájadon a szavak nem tudtak sohasem fölröppenni, fájdalmasan károgni, harciasan vijjogni, szálldosva énekelni. A te rajongásod idegen volt az élő szóhoz. Szavaid gyérerűek voltak, sohasem kapcsolódtak össze ömlő folyamú beszéddé és sohasem váltak szónoklattá. Az élő szó sokszor kinozott, mert nem volt finom műszere lelkednek. Csendes szótlanágodban gyakran megközelíthetetlennek látszottál és sokaknak érthetetlen voltál, mert nem tudták érzékelni azt a világot, mely a hangos szó küszöbén belül marad. Ez a hangos beszédbe nem törhető csendes rajongás volt mégis alkotó erődnek forrása. S ez ösztökélt világnézeted kialakítására is. Ugy hitted: egyedül ez a föld az, amelyen mindent el kell végeznünk, — ez az anyagi lét az, amelybe egész valónkat be kell szorítanunk. Csak ebbe a szűk létbe sűrített léleknek van hajtó ereje tiszta emberi szándékok megvalósítására. Ez a földi lét csak arra jó, hogy legyen valahova támaszkodni, ha lelkünket magasra akarjuk röpitetni. Neked igazán nem kellett másra az élet. Rajongásod meg-

lelkесítette a dolgokat, a lelkesekben lelkedre leltél s hatalmasan meglepő testvériségben ölelted át a világot. Testvére voltál mindennek és mindenkinek és az egy-test és egy-vér érzése irányított vándorlásaid közben. Azt mondtad: nincs más nekünk, csak ez a föld. Nem akartál hinni sem innen, sem túlön. Pedig ennek a hatalmas nagy testvériségnek a hite túlnő minden földön. Földi lakosnak vallottad magad, pedig ott éltél a megfoghatatlan és örökkétartók országában. Rajongásod másképp nem is találhatta volna meg helyét a dolgok világi rendjében, így kellett kialakítania szemléletének módját. Csak a földi lét határait ismerted el életnek, s lelked mégis kinőtt azokból, mert testvéráhításodban az örökkévaló dolgok testvérvé váltál. Igazad volt-e, vagy nem. Bölcs volna-e ez a kérdés veled szemben. A fecskék fészkeket néha egy kiálló szögbe építik, melyet a nagy épület gerendájába emberek vertek be, hibásan, gondatlanul, vagy játékból. De a fészek áll és életet ápol. Ilyen életadó volt a te szemléleted. — Pedig sokszor csalódtál. És sajgott úgy-e és fájt úgy-e. Ember voltál. — De nem lázadoztál, talán csak még csendesebb lett a rajongásod, még kevesebb szava volt s még inkább önmagába menekedett. Mindenkit magadhoz akartál ölelni, — tehetted-e arról, hogy nevetségesen apró gőgök, úrhatnámságok téveszméi, félreszerített s nem várt helyen kipöfögő hiúságok, kispolgári sértődöttségek, szomorú tehetségtelenek, bárdolatlanok, faragatlanok, parlagiak és a rombolás sötét lelkei megbontották azt a hatalmas testvéri kört, amelybe te mindenkit benne szeretted volna látni. S vajjon te voltál-e a hibás abban, hogy azok, akiket magadhoz öleltél és szerettél, nem tudták egymást testvérré fogadni. Te csak szenvedted, mint minden rajongó szenved, aki megkísérli hiteinek valóságba ültetését. Hát mi hozhatná más egymáshoz az embereket, mint a nagy összefogó szeretet s vajjon a jog, a kényszer, a fenyegetés, vagy a fegyver hatalma tehetne-e valamit. A földnek micsoda kinjárghatott benned, hogy összeterelő nagy szándékod néhol megtört. Mégis összeforrasztottál bennünket. Remek erőforrású léted átértékelődött egy másik életté. Ez az élet az, amely nem szerkeszthető meg a földi lét korlátoltságának vallásával, ez az élet az igazi élet, amely nem mérhető az anyag elveivel, mégis maradéktalanul a mienk.

És ezt az életet most gyakran fogják hordozni díszes körmenetekben, lehet, hogy olyanok is, akikkel lelkednek semmi közössége nem volt, lehet, hogy olyanok is élnek veled és élnek belőled, melléd állnak és hivatkoznak rád, tüzeket gyújtanak neked és szertartásokat gondolnak ki, akik idegenek vol-

Szenteleky Kornél

halotti maszkjának kisebbitett fényképe

(A halotti maszk Kara Mihály szobrászművész alkotása)

tak hozzád. Lehet, hogy lesznek olyanok, akik ellöknek és megtagadnak vagy szabadulni akarnak tőled, balga hittel arra gondolván, hogy ime nem vagy többé. Igen, de téged eldobni soha többé nem lehet, sem híveidnek, sem ellenlábasaiddnak, sem ünneplőidnek, sem bírálóidnak. Anyagiakkal nem mérhető új életed: a mi történelmünk, többé el nem enyészteszhető valóság, mindenkor ható erő, amely alól senki sem vonhatja ki magát, sem az igen, sem a nem. Ebben az életben fogtál össze mindnyájunkat testvérekké, meg nem változtatható örök rokonságban; a halál ölelésében ébredtél igazán életre, amelyben elszakíthatatlanul együtt kell maradjunk. Ez a testvériséget örököltük tőled. Hiszen ezt tanítottad az irodalomban is. Ugy kellene mondanom: ez volt a politikád, ha ez a szó nem volna hitelvesztett, nem tévedt volna el sötét útvesztőkben, dohos vakondjáratokban és rengeteg emberi gyöngeség ingoványos mocsarában. Valahányszor élére álltál irodalmunknak, mindig azt hirdetted, hogy minden világnézet s minden irodalmi irány részére szabadon áll a folyóiratod. Nem kényszerítettél senkit sem, hogy szemléleted szögét és irányát elfogadja. Tehetség, friss alkotó erő, tiszta művészet, — csak ez volt a belépés föltétele. Széles látókört befogó levegős szemlélet volt a tied, amely soha sem állott szemben értetlenül más emberek másféle nézetével s rokonának vallotta mindazt az embert, akinek látszöge bátran tárult a világra. Nem fegyverkeztlél kicsinyes fegyverekkel, országolni akartál saját országodban s vajjon kit rekesztettél volna ki innen, aki abban feltételeid szerint polgárjogot nyert. Az igazi testvériséget a minél magasabb szempontok jelentik, mert ezek ölelhetik át a legtöbbet és legellentetesebbet. Talán néha nem tudtad országod polgáraival szemben legmagasabb feltételeidet alkalmazni, de nem csak művész voltál, de egy új életet kialakító és nevelő, aki a kis szikrákat nem tapostad el, de el-elfuló tüddel lehelgetve élesztetted. Ki tudhatná azt, melyik szikrából lobban fel messzevilágító láng s nekünk minden fényre szükségünk volt. Biztos szemmel ismerted meg a más tüztől visszafénylő talmiakat s a kis tűzrügyekben a nagy láng öntözű szikráit. Önerődből raktál máglyákat kis zsarátnokok fölé, hogy tűzre kapjanak, de csodálatos erős tudtál lenni és elutasító, passzív lényeddel, magábavonult hallgatásodban, finom törékenységedben a meg nem hívottakkal szemben. Mint biztosan működő törvény, mely láthatatlanságában ártatlannak tetszik, de az ellene vétőt elsodorja, nem mintha indulatok vezetnék, de mert ez a belső parancs. A szerkesztésben magas szempontú, a válogatásban kényes, a biztatásban kifoghatóat-

lan. a nevelésben jóságos és önfeláldozó, az erők összefogásában szenvedélyes voltál. Az ember tőkeszomja benned a szellemek összegyűjtésében csilapodott és a csillapítással, mint minden emberi szenvedély, folytonosan ki nem elégíthetőbbé vált. Esendő testedben meg volt a hihetetlen erő éjszakáid feláldozására, hogy irtsad a gyomot és az önzetlenség, hogy a ritkítás helyén, ha kell, a magadét ültessd. Csendesen, törekenyen, személytelenül álltad a harcot és huzódózásokat, hogy másokat ne illes, — rossz érzésed, hogy másoknak csalódást okozol, legyőzte elrendelésed tudata. A tudat, hogy e szigorúsággal csak törvényszerűséget teljesítesz történelmi felelősség helyén. Törekeny tested hatalmas erők székhelye volt és kiharcoltad mindnyájunknak azt a nagy lehetőséget, hogy irodalmunk termékei ne kallódjanak napi lapok tűnékeny hasábjain, hanem maradandó értékű irodalmi szemlében lássanak napvilágot. Hatalmas nagy ugartörés volt ez, begyöpösödött talajnak bátor felhasítása s ha néha az anyag nem engedelmeskedett, ha az anyagelvűség ellened szegült, ha az anyagi minden elveszett, akkor megmutattad, hogy a hit mindennek mozgatója, hogy a hitben olyan láthatatlan erők feszülnek, amelyek nem kősziklákat tudnak helyükből kimozdítani, de a bácskai lomha rögöket is. Ha elestél újra talpra állított a hit. Nem kellett zászlót ragadnod, nem kellett zenekarok, nem kellett kürtész és dobverés, — tenyereden csendesen vitted elől a lelked s hozzád juhodott gyönyörű körmenetben minden jótétlélek. Előljártál és ez a legnagyobb erkölcsi erő, a legvonzóbb és a legösszefogóbb. Volt idő, mikor szándékosan elhallgattak, seregedet elkerítették és tilalom alá helyezték a hozzád csatlakozókat. Te csak haladtál. Akiknek elrendeltetésük van, azok tudják az utat. S utad végén csak egy sereg volt: a Tied. Csak egyhez nem értettél: önmagad ügyeinek kormányzásához. Szerkesztettél, sorozatosan megjelenő könyvtárat alapítottál, s abban csak egyetlenegy ember könyve nem jelent meg: Szenteleky Kornélé. Pedig tudnod kell, volt melletted álló embered, aki sürgette, aki könyvet követelt írásaidnak. De nem tartottad illőnek, hogy a szerkesztő könyve a többiektől elvegye a helyet, s úgy vélted, nem kell ma lira senkinek. Ma csak egy embernek nincs könyve: Szenteleky Kornélnak. Csak neked nincs könyved, akiből élünk, akire hivatkozunk, akit emlékezve magunkhoz ölelünk, akit mindnyáján magunknak követelünk, akivel büszkén ékeskedünk. Tetted-e volna Te ezt mivelünk, ha valamelyikőnknek fele annyi értékű útravalója lett volna. Te tűzben égtél volna, kincstaláló örömben, a gazdagodás lelkeségében és lépcsőként hajoltál volna eléink. Mit tanultunk mi tőled kortársaid és testvéreid a mun-

kában, ha meg nem tanultuk volna a legfőbbet: értékeink megbecsülését. Csak neked kellett vészes lázokban elégned, hogy mindent adj és semmit se kapj. Neked, bátorítónak, jó-akaró segítőnek, adakozónak, mindenben előljárónak és ugar-tórónak kellett lenned. Vezérnek voltál számúzve és senkinek sem jutott eszébe, hogy te is költő vagy. Pedig költő voltál s ami nyelveden a röppenő szóban nem tudott ékesszólóvá szé-pülni, az írásodban csodálatos életre kelt. Külön nyelved volt: lelkednek gyönyörűsége ágya. Nem vésővel és kalapáccsal szaggattad mondataidat, nem dübörögtél és nem titáinkodtál, nem ötvöztél és nem finomkodtál, nem voltál parlagian erő-teljes és szárazon szabályszerű. Símogattad a szavakat, s azok bársnyos testükkel megmozdultak, himporosan meglebbentek, színükre lobbantak, eredetük ízére ébredtek, daloltak és mu-zsikáltak. Szavaid nem koporsói voltak megrögzött emberi fogalmaknak. Szeliden érintetted őket s azok felpattanva ki-virágoztak. Szavaid felszívták lényedet s különvalóan a tied voltak. Külön nyelvre volt szükséged, amelyben egyszerre al-kodhattad meg magadat és a világot. Minden alkotónak még soha-nem-volt nyelvre van szüksége, mert e nélkül nem találja meg lelkének formáját és forma nélkül nincs alkotás. A te nyelvedben az ájtatosság ünnepe, mellyel a világ fölött lebeg-tél. Ilyen magasságok felé szomjasan kinyílt, meghatott lélek voltál. Kitárt lelked várta a mindenség látogatását, hogy át-hasonítsd azt a magad törvényei szerint. Így alkottál az örök-tőlfogva lévőkből újat, így voltál újra teremő: azaz költő. Jól tudtad, hogy csak abból lehet alkotni, aminek anyaga a lé-lek olvasztó kamrájában felolvadt, amit a lélek a világ szá-m-talan jelenségéből magáévá tett a világból csak abból a részé-ből, amely lélekké hasonodott. A lélekké vált világ az a kaosz, amelyben benne rejlik a teremtés misztériuma. Jól tudtad, hogy vissza kell menni a lélek legnagyobb élményéhez, az élethez. Az életnek ujratereemtése, életteremtés a nyelv formá-jában ez a művészet. Ám hova lehetne máshova fordulnunk, mint a mi életünkhöz. Ehez az élethez, amelyet mi élünk. Ehez a földhöz, amelyből kinőtünk, s amelyben mégis gyökere-zünk, amelyből fölsudarosodunk és színeinket szívjuk, amely-ben virágozunk és gyümölcsözünk. Aki úgy vélné, hogy az élet a művészetben kikerülhető, épen a lényegben hibázik. A művészet természete szerint, az életre utal s aki akár ösztönő-sen akár tudatosan művész: hitet vall földje és élete mellett. A művészet lényegének tiszta tudatában tetted, hogy írótar-said figyelmét ide erre a földre fordítottad és hirdetted, hogy a mi életünk színét és ízét kell adniok, a mi földünk sajátos erejét, a mi nappalunk és éjszakánk fényét és homályát, buk-

dácsolásunkat és bátor lépésünket, lelkünk szabad szállását és ezer gátlását, lelki alkatunknak mindenkori viszfényét a dolgokon, a dolgoktól való iszonyatos függésünket s tőlük való örök eltörekvésünket, szóval magunkat. Így gondoltad a mi művészetünk kialakítását. Mert a művészet épenugy nem lehet talajtalan, mint földönecsúszó, mert egyik sem volna művészet. S kit érthetne kevésbé a vád, mint téged, hogy talajtalan vagy és földhözragadt. Téged aki a talajba való begyökereződést hirdetted, az életbe való elválhatatlan belenövekvést, — téged aki prédikáltad a művészetet, amely nem gyáva csuszás-mászás, kalmár ügyeskedés, hasznos egyezségkötés, alacsony utánzás, hanem a világ transzfigurációja: egy mindig újabb feltámadás egy kiválasztott lélekben. Ki állithatná azt rólad, hogy apró és vak szándékok vezettek, amelyek nem tudtak kiemelkedni szűkös látókörök vakai szemű tévelygéséből. A földhöz gúzsolt kispolgáriság és a korlátolt vidékiség ép olyan távolt állott tőled, mint a gyökértelen bolygás, a szellemi cigányság, a nemzeti kultúrába való belegyökerezés hiánya: ez az örökké görgő ördögsekérlélek. Kell, hogy vallomást tegyek ehited mellett. Kell hogy higgyek abban, amiben legjobban hitél. Magad is érezted, hogy ez a meggyőződésed a művészet lényegén és törvényein alapul s kaput tár a fejlődés útja felé. Erős és sorsotvállaló belegyökerezés a földbe s olthatlan vágyú törekvés a mindnyájunk fölé boltosodó egekbe: ezt mondtad örököül. Milyen köveket használtál építésednél, kikre hivatkoztál, hogy pilléreként alapozz épületed mellé s kellett-e annak támaszok. Fölösleges kérdések. A művészet örök törvényei vezettek. És van-e a világnak biztosabb és valóságosabb épülete, mint épen a művészet.

A látható kultúra: kivetődése az emberi léleknek. Az igazi kultúra a dolgoknak élete a lélekben, a lélekké vált világ. Te ebben az értelemben voltál alkotónk. Te vagy az első, aki itt nem a múlté, hanem a történelemé lettél. A mi külön történelmünké. Nem elmúltál, hanem megszülettél s ime, többénélad nélkül élni nem tudunk.

A történelemmé-válás nagy színjátéka rettenetesen fáj nekünk élőknek és mulandóknak. S mert még nem szóltam hozzád, mióta elmentél, engedj meg még néhány szót.

Ime el akartam hozni neked életem fekete kenyerének egy darabját, siralmam könnyeinek sóját és egy rögöt ebből a földből, melyet nem tudtam sirodba dobni.

Kenyeret, sót és földet: a meghódolás ősi jeleit hozom neked a győztesnek. Im vonulj be lelkünkbe drága hódítónk.

Nem bucsuzom tőled. Te, aki menekvésem voltál, csendes kikötőm és tiszta magaslatom, engedd meg, hogy örökre magamhoz öleljelek.

Draskóczy Ede.

Szenteleky Kornél öröke

Augusztus huszadika szomorú emlékezetes napjává vált a jugoszláviai magyar kisebbségnek. E napon ment el közülünk Szenteleky Kornél. A sziváci temetőben elhangzottak az egyházi búcsúdal utolsó akkordjai, az elsüllyesztett koporsóra reáhullottak a kegyelet tompa göröngyei, egyetlen fiától vesz hangtalanul végbúcsút a megtépett anyai szív s mi, a gyász-kisérlet végeláthatatlan tömegének kis magyar csoportja, meggyötört fájdalommal és egészen tanácstalanul állunk egy felhantolt új sír körül.

Sajgó fájdalommal, mert az elvesztés ez órájában eszmélünk csak rá, hogy milyen végzetes csapás sujtott hirtelenében ránk és tanácstalanul, mert kis csoportunkban felvillan a nagy kérdés: mi lesz ezután?

Szenteleky Kornél amennyire bátor, annyira áldásos kezdeményezésének lesz-e folytatása? Lesz-e utód, aki annyi felkészültséggel, az irodalom és művészet minden területén oly egyetemes tudással, oly szívós lelkesedéssel, erős tervszerűséggel, az ő páratlan munkabíráásával, fáradhatatlan munkaszeretetével ápolja, fejleszti és irányítja alig rügyező kisebbségi magyar irodalmunkat? Lesz-e még egy ilyen, minden vitán felülálló elismert tekintélyünk, kinek irodalmi vezérlete alá, annyi feltétlenséggel állott kisebbségi íróink öregje, fiatalja, mondjuk: apraja, nagyja?

Mert irodalom, művészet terén nincsen az az alkotmányos szabályozás, amelynél oly természetesen hangzik a beállott vég azonnali folytatásaként: meghalt a király, éljen a király.

Amennyire egyetemesen él minden írónk és olvasónk lelkében a meggyőződés, hogy jugoszláviai magyar kisebbségi irodalmunk királyi jogára Szentelekynél volt méltó kézen, annyira tétovázó, annyira szerteágazó az irodalmi utódlás kérdése. Itt azonban nem a személyi, mint inkább a kérdésnek szellemirányú vonatkozására gondolunk.

A személyben avagy személyekben való megállapodás íróink belső ügye. Bizonyára megnyugtatóan intéződik el maguk között.

De a helyes szellemiránynak megválasztása és követése, — a köznek nagy ügye.

Szenteleky szubtilis, túlideális lélek volt s kisebbségi irodalmunk megalapozásánál mégis a meglevő valóság volt célkitűzéseinek kerete. Mélyen átérzi, hogy itteni magyar kultúréletünk nyugodt fejlődése csak úgy vehető teljesen biztosítottak, ha az új haza kulturmozgalmaival megtaláljuk az élő kapcsolatot. Nemes összhangba tudja hozni erős fajszeretét az állameszme törvényes követelményeivel. A nyomtatott

szó minden bűvös erejével hirdeti és terjeszti ama törhetetlen meggyőződését, hogy ifju államunk békéje, konszolidációja és fejlődése: legtermészetesebb előfeltétele itt élő magyarságunk gazdasági és kulturai fejlődésének is s ezzel karöltve: egyéni boldogulásának. A megértés, az egymás mellett haladás nagy gondolatáért küzd nemes tollával és lelkes tevékenységével.

De ez sohasem történik a férfiatlan felkinálkozás, a kicsinyes kegyhajhászás, hanem mindenkor az önérzetes kulturparitás alapján. Tudja és hirdeti, hogy a különböző nemzetek, különböző nyelven és mindegyik az ő sajátos szellemirányában ugyan, de kulturmozgalmaikban valamennyi ugyanazon cél: az egész emberiséget átkaroló nagy kulturideálok megközelítése felé törekszik. Hangosan hirdeti, hogy minden más nyelvű minden más nemzeti irányú kulturtörekvésnek, az elismerés kölcsönösségén alapuló testvéries megbecsülése: egyenesen az egyetemes haladás követelménye. Tudja és hirdeti, hogy minden faj, minden nemzet legbüszkébb arra, amit sajátosságából az összembari haladásnak nyújthat. Önérzettel mutat rá, hogy a magyar faj géniusza is az irodalom, szobrászat, a festészet, a zene, a művészet és kultura minden más irányú megnyilvánulásában — az örök igaz, az örök szép minden változatában — maradandó örök értéket nyújtott a világösszeségnek.

És mert Szenteleky Kornél mindezt nemcsak tudta, de magyar kisebbségünk egén meteoriként fellángolt életének vezérgondolataként nyíltan hirdette és követte is, ezért fordult feléje a túloldalról az egyenes férfunak mindenkor kijáró igaz megbecsülés, a mi részünkről pedig a végzetetlen ragaszkodás, a kiolthatatlan szeretet. — Ezért történt, hogy amikor magyarságunk elhatározta, hogy legérdemesebb fiának, szeretete virágszimbólumát, az ezüst tulipánt adja, e gondolata megszületésének pillanatában már meg volt a döntése is: az ezüst tulipán csak Szenteleky Kornélt illetheti..

S bár sorsának tragédiája, hogy nagy eszméi gyümölcsbe érését meg nem érhetette; de a sors kegye, hogy az általa elhintett magvak kalászsba indulását mindenfelé láthatta. Az úttörés nagy munkája bevégeztetett.

»Küzdeni erőnk szerint legnemesbékért«, — idézzük a költő mondását, — »s ha fajunk sorsát a szellemharcok tiszta sugaránál olyan magasra tettük, mint lehet, akkor mondhatjuk, térvén őseink porához: ez férfinunka volt«.

Igen ő teljes, tökéletes férfinunkát végzett.

Minél teljesebb, minél tökéletesebb Szenteleky Kornél műve, annál aggodalmasabban tolul lelkünk elé a nagy kérdés: ki lép méltóan örökébe?

Dr. Várady Imre.

Fogadalom

A sors kegyetlen játéka, vagy az igazi tehetség, elhivatottság, a kitűzött ideálokkal való állandó foglalkozás s a teljes elmélyülés-e az oka annak, hogy a választottak földi életük során nem érik el az elismerésnek azt a jutalmát, amely őket méltán megilletné?

Az elhivatottakból hiányzik-e az erő, a két könyökkel való tülekedés, a mindig csak »előre« láza? Vagy méltóságán alulinak tartja a tudás azt a prózai harcot, amelyet az efemer értékek zúdítanak egymásra a »primus inter pares« babéraiért?

A párkák játszanak-e rút, kéjenc játékok, amikor elvágják a »Tehetség« élete fonalát, amikor gyémántnál ragyogóbb csillogása minden múltó lángot elhomályosít?

Szentelek Kornél gyémántcsillogását mi láttuk, csodáltuk! Féltő aggodalommal, szívünk mély ragaszkodásával csiszoltuk gyémántját, örömünk határtalan volt fénylángja mind magasabb és magasabbra lobbanásánál, újabb és újabb határok bevilágításánál.

Odaállítottuk Öt: odakötöztük őt a jugoszláviai magyar irodalom piedesztáljára, pedig a Parnasszuson volt a helye. Odahívták őt a tehetség arriváltjai.

Elfoglalta szerényen a helyét a jugoszláviai magyar irodalom munkásainak élén. Ő, az egyetlen, akinek elsőségét soha senki nem kifogásolta. Vezér lett, akinek táborában fanatikusává vált a vezérbe vetett hit és bizalom. És bár százazrek és százazrek kinos aggodalma kísérte minden lépését, küldték unisono fohászaikat a rajongásig szeretett Vezér életéért — az élet és halál Urának zsámolyához, nem kerülhette el a Nagyok szomorú sorsát, hogy munkájának gyümölcsét maga is élvezhesse.

Megáll-e hát a munka, visszatorpannak a csapatok, kilátástalan küzdelem, amint Vezértünk törékeny légies alakját eltűnni látjuk soraink elejéről? A földi elmulása okozta tátongó úr vajjon áthidalhatatlan?

Bizony! Megállana minden és mi kábult fejfe, energiátlanul zúllenénk az ég minden tája felé, kábán néznénk értékeink

halomra pusztulását, ha a szellem és tudás nem lenne örök. Az a szellem, drága halottunk átfogó szelleme, amely életre hívta a mi saját irodalmunkat, amely a gondos anya hívó szavával egybevonta ennek rajongóit, karjánál fogva vezette a még tétovázó tehetségeket, a józan kritika óvatos simogatásával távolította el a tökéletes Szépet zavaró momentumokat.

Szenteleky Kornél szellemének életfonalát a párkák el nem vághatják, azt az összetartó erőt, melyet az ő szelleme reprezentál, földi hatalom meg nem semmisítheti, gúnykacaj, lenézés a mi Hozzá bigott ragaszkodásunkat nem csökkentheti, Ő benne inkorporált magasztos ideáljainkból sem idő, sem hamis gyémánttüzek fellobbanásai ki nem ábrándíthatnak.

Szenteleky Kornél emléke és szelleme ott marad továbbra is lelki szemeink előtt azon a magas piedesztálon, melyre állítottuk, Ő benne fognak a jövőben is egyesülni a jugoszláviai magyar irodalom összes szálai, nem térünk le az utról, melyet nekünk megmutatott, mert előttünk van, előttünk marad. Törekeny teste nem vitte magával Vezérünket: az Eszmét.

Ez a fogadalom a mi hálánk és elismerésünk is!

Dr. Deák Leó.

Hervadt lombok Szenteleky Kornél fejfájára

Leesett a fejünk koronája...

Elvesztettük azt, aki szószólónk, vezérünk volt. A könnyörtelen halál elragadta tőlünk őt, aki világító fáklya lett irodalmi éjjelünk sötét egén.

Elment — Fiatalon, élete delén jobb hazába költözött a délszlávországi magyar szépiróvilág megteremtője, dajkája s ápoló nevelője; minden jónak és szépnek, minden hasznos és előrevivő eszmének s a népek közötti barátság kiépítésének kitűnő és bátor harcosa.

Tüneményes volt pályafutása. Feltűnt váratlanul, mint az üstökös. Ragyogott az égen. Majd lebukott döbbenetesen. Egyik napról a másikra megszűnt gondolkozni az agy, annyi gyönyörű gondolatkép szülőfészske, — dobogni az áldott, jóságos szív, annyi fenkölt érzés temploma — lélegzeni az a roncs tüdő, amely pedig eddig kifogyhatatlanul szállította a felfrissített piros vért az agynak, a szívnek, minden nemes szervnek a törékeny bár, de ép testben.

Mig élt, — egyformán dolgozott.

Ő volt, aki a változott viszonyok között is pontosan betartotta az Írás szavát s megadta a császárnak, ami a császáré, a népnek, ami a népé. S ezzel arra a piederstálra segítette s emelte elárvult magyar nyelvünket s irodalmunkat, amelyre a határokon túl is felfigyeltek.

A tiszta irodalomért, a megtisztult és megneemesedett irodalmi felfogásért folytatott viadal közben esett ki kezéből a legméltóbb fegyver: a toll s árvult el: az ezüst tulipán.

Azért nagy és végtelen a mi fájdalmunk, mert nem tudjuk, ki veszi fel az elejtett tollat s ki tűzi mellére a hullott tulipánt?

Hiába nézünk körül kétségbeesve, tanácstalanul, kutató szemmel, megnyugtató felelet, biztató szó nem érkezik.

Lehullott szomorú fejünk ékes koronája...

De te kedves halott, aki most ott nyugszol a sziváci egyszerű gyepszőnyeggel leterített temető síri magányában, ne hidd, hogy elfelejtünk téged. — Oh nem! — Akit úgy a szivünkbe zártunk, mint téged, annak emlékét onnan többé ki nem irthatja senki, semmi.

Példádat hűségesen követjük, ércből kovácsolt szavaidra emlékezni fogunk, intéseidet hiven megtartjuk, míg csak ma-

Emléked megmarad közöttünk. Példádat hűségesen követjük, ércből kovácsolt szavaidra emlékezni fogunk, intéseid hiven megtartjuk, míg csak magyar él a Vajdaságban.

Batta Péter.

Szenteleky Kornél hitvallása

Nem tudom elképzelni, hogy Szenteleky a múlté. Ugy érzem, hogy itt van mellettem, látom megértő, szerető szemeit, hallom buzditó, lelkesítő halk, de mégis parancsoló hangját. Mindenki dolgozzon és alkosson, és adja oda mindenki lelkének kincseit a Magyar Kulturának.

Ez év május 23-án írta hozzám utolsó sorait. Ez a levél válasz egy levelemre, amelyben hivatkozva egy előző levelének P. D.-ről való szigorú kritikájára szemben állítottam elnézését a ma íróival. A levél nagy részét, amelyet közérdekűnek tartok, közlöm. Szegény féllábbal már a sírban volt és mégis minden gondolata a magyar kulturáé volt.

»Drága barátom, bocsáss meg, ha kissé sietősen írok, de elutazásom előtt állok, likvidálnom kell ügyeimet, átadni, rendezni, megbízásokat hátrahagyni, mintha hatalmas vagyon felett rendelkeznék...

Vágyam az lenne, hogy foglalkozzál ráérősebben, intenzívebben a régi magyar közigazgatás nemes és derék uraival, általában a századforduló békés, uraskodó bácskai életével Talán érdekes könyv születne ebből a témából. Nem izgalmas regényre gondolok, hanem lazán összefüggő történetekre, ahol az élet, az emberek a fontosak és nem a bonyodalom.

Még csak röviden kritikai működésemmre akarok kitérni. P-t nem tudom értékelni, mikor kedves, langyos humorával élettelen, papíros figurákat aranyoz be. Történeteinek bácskai vonatkozása hibás és értéktelen, alakjainak se színe, se lelke, se ize, se élete, a bácskai miljörajzról pedig lehetetlen beszélni. Elismerem, hogy elnéző vagyok mostani magyar íróinkkal szemben, de ez nagyon is megokolt. Nem alkalmazhatok abszolút értékmérőket, nem nézhetem irodalmunkat a sub specie aeternitatis fölényes nézőpontjából.

Itt meg kell becsülni és meg kell menteni mindenkit, aki a magyar kultúra munkásának alkalmas. Itt nem lehet magas mércét húzni, itt nem lehet drákói szigorral széjjelütni, mert akkor a magyar kulturát a magyar holnapot ütöm agyon...

Nálunk nem lehet elévült méretekkel mérni és abszolút mértékeket keresni, még a helyesírási hibákat is meg kell bocsátani, hiszen sokan az iskolában egyetlen egy magyar szót sem hallottak. A tehetséget keresem, a kritikusként át kell érteni az időt és miljót és nem szabad finyáskodnia. Szeretettel, megértéssel, türelemmel és megbocsájtással kell kutatni a tehetségek után és akiben van tehetség, azt biztatni, irányítani, segíteni kell. Ha Kazinczy Ferenc Gyulai Pál szigorával és hevesiségével csapkodott volna szét kortársai között, akkor talán jó időre tönkre tette volna a magyar irodalom zsenge palántáit. A felelősség nagy. Nagy szegénységünkben vigyázunk kell, nehogy a magyar kultúra, a magyar írás legszegényebb munkásait is elveszítsük.

Íme a Vajdaság Kazinczy-ja. Teljes joggal adták neki ezt a nevet. Felvetem az eszmét, hogy nem volna-e célszerűbb sok ilyen és hasonlóan közérdekű levelet összegyűjteni. Az utolsó 13 év kulturtörténete és a magyar élni akarás küzdelme szinte meglevenednék e levelekből.

Írásai lelkének a tükre. Kitergette a lelkét, de mi, akik hozzá még közelebb álltunk, amikor a testvéri közösségben lelkének legmélyebb rejtekeit is felnyitotta, akkor láttuk csak lelki nagyságát egész fényében és nagyszerűségében.

Mindig az Igazságot kereste a Szépség és a Jóság jegyében. Sokan voltak társai a keresésben. Én a 22 évvel idosabb, fájó szívvel gondolok vissza azokra az estékre, amikor elbeszélgettünk. Egy alkalommal valaki rámutatott az élet borzalmaira és céltalanságára. Eltűnődtünk a rettenetes, céltalannak látszó örökös pusztulás, kegyetlenség és öldöklés fölé, amikor milliók születnek és meghalnak anélkül, hogy valami látható hivatást teljesítenének.

Szenteleky sokáig hallgatott, hiszen ő külön élte le a szenvedések útját, már akkor is a súlyos kór lázálmai gyötörték és abban az időben a szenvedésektől megihletett tiszta költői lelke tülemelkedve a jelen borzalmain kiáltotta a világnak szivetrázó szavakkal: »Ugy fáj az Élet«.

Egyszerre halkan megszólalt.

— Igazad van és mégis keresni kell az Igazságot. Egy német bölcsész azt mondta: »Ha Isten a jobb kezében az igazságot, a balban az igazságért való harcot tartaná, én alázatosan a bal kezére hajolnék.« Harcolni kell érte, mert csak így lesz képes az általános evolúció az emberi lelket ősi durvaságából kiemelni.

Évek multak el, újból együtt voltunk és akkor én kérdeztem:

— Kornél testvér, sokat dolgoztál, harcoltál, szenvedtél, közelebb jutottál az igazsághoz?

Fagyos szomorú némasággal nézett rám. Ez volt a válasza.

Azóta ismét évek multak el. Nagyot nőtt a világ előtt, nagyot nőtt a mi végtelen szeretetünkben, aggódva vártuk a híreket róla, félve néztük minden lépését, mert tudtuk, hogy ott áll mögötte a rejtelmes, könyörtelen halál.

S ő még nem fáradt ki a keresésben. Hirdette:

— Ne számítsunk a tömegre, mert sötétségben és vak-ságban él, akarjuk az igazságot, az örök igazságot, amelyet csak megközelíteni lehet, de elérni nem. Nem lehet visszafordulni. Előre, mert csak előre mehetünk. Vagy elhullunk vagy győz az eszme, de vissza nem fordulunk.

Mégis kifáradt és nagy resignációval mondja.

Nem az életben hittem, hanem saját magamban. Most nagyon fáradt vagyok...

Új ideál, a Szépség után indult. Reszignáltan mondja:

— Mi, akik egyedül topogunk az Életben, sokszor üresnek találjuk azt, ezért keresünk valamit, hogy ne eszméljünk árvaságunkra. Keressük az örök szépet és ezzel akarjuk az örökkévalóság utáni vágyunkat lecsillapítani. Minden kereső az Örökkévalóság után törekszik. Az Abszolútum, a Tökéletes, az Isten felé. Ki tudja, talán a gyermeket keressük, akiben önmagunkat látjuk tovább fejlődni és tovább indulni az örökkévalóság felé.

— A vigasz ott van, ami nem mulandó, amit örökkévalónak hiszünk, mert az élet igazi fájdalma a mulandóság.

A szépség sem adott vigaszt, a Jóságot kereste.

— Jónak lenni a legnagyobb nyugodtság. A jóságban felolvad minden keresés, minden nyugtalanság, minden keserűség. Aki a Jó felé törekszik, az a boldogság felé törekszik. Mindig kerestem valamit, a nagyságot, az igazságot, a szépséget... Most már csak a Jóságot, a tökéletes Jóságot, mert nyugalmat és boldogságot akarok a lelkemben. A Halál nem is olyan borzasztó, hiszen az élet nem szűnik meg... Új tavaszok jönnek... Az őszi kertben minden elpusztul, de aztán, ha elolvad a jég, újra nyílnak a virágok... Az élet és a halál sohasem eresztik el egymás kezét. Akartam és kerestem. Magamhoz ölelek mindent, ami valaha az enyém volt, karomba zárom az életemet mint távozó szeretőt. Elbúcsúzom az életemtől...

Menjünk békességgel...

Az élet kötelesség volt, néha szép volt, de a halál mindig

mögöttem volt. Sohasem értem el azt, mit kerestem és szerettem.

Mégis küzdeni kell, keresni kell tovább, mert semmit sem találtunk meg.

Két év előtt irt egy gyönyörű elmélkedést a jövő emberéről. Csak legszűkebb barátai ismerték. Tele van újra hittel és reménységgel. Hitt újra az Igazságban, a Szépségben és a Jóságban.

Szinte eksztázisban kiáltja:

— Nem baj, ha elbukunk a küzdelemben, mert járhatóvá tettük az utat azok számára, akik utánunk jönnek. Nem a tömegekkel harcolunk, hanem a tömegekért, ők nem láthatják a nagy célt, a nagy eszmét, azoknak kell küzdeni, akik látják és hisznek benne...

A fanatikus hitével hitt a jövőben, az emberfeletti emberben. Láta, hogy a legkisebb porszemnek is meg van a maga rendeltetése az égbenyló fenyőnek éppúgy mint a kis fűszálnak. Csak az embernek ne legyen...?

Megnyugodott Lessing-nek, nagy tanítómesterének szavaiban

— Aki a tüzet élvezni akarja, vessen számot a füsttel, a füsttel, amelyet azonban el lehet vezetni.

Igy van az életben mindenütt. Széthuzás, ellentét, harc. Ezt ki kell egyenlíteni, elnyomni, úgy mint a füstöt. Mivel...?

Törvényekkel, rendeletekkel, szurnyokkal...?

Nem és százszor nem...!

Emberekkel, csak emberekkel, akiket meg kell tanítani, hogy a jogos egyéni, családi, nemzeti érdek mikor szűnik meg erény lenni, akik felülemelkednek az előítéleteken, akiket nem tölt el utálattal a szegénység és a gyengeség, akiket a hatalom nem kápráztat el, akik az emberek közé emelt mesterséges választófalakat ledönteni akarják. Kell, hogy a nagy tudományos evolúció az embert is emberfeletti emberhez vezesse.

Itt látta az igazságot. Az emberfeletti ember eszméjében. A jövőben, abban a hitben, hogy az ilyen ember megteremtésén kell dolgoznia mindenkinek, aki még hisz és bizik az emberiség jövőjében. Ezt hirdette teljes hittel, mert az égi fényességet érző és távozni készülő lelkével meglátta a lázas látomásaiban a megértő, az egyenlő és szabad embert.

Ez volt Szenteleky hitvallása.

Avérry István.

Marton Andor emlékbeszéde Szenteleky Kornélról

a Magyar Közművelődési Egyesület 1933. szeptember 9.-én
tartott igazgatósági ülésén

Szomorú zarándok-úton indultunk Becskerekéről augusztus 21-én Várady Imre, Juhász Ferenc meg én. Szívácon voltunk Szenteleky Kornél temetésén. Elhagyott bennünket, ki legnagyobb volt közöttünk s mégis a legszerényebb, elhagyott bennünket, ki nagyszerű ideális eszméknek volt fenkölt rajongója s ezeket mégis a legreálisabb eszközökkel iparkodott megvalósítani. Költő volt, ki ihletével a magas régiókban repült, de ihletének gyökerei mégis mindig a földből sarjadoztak. Egész egyénisége, felfogása, törekvése, célkittűzése és jelleme s érche öntött megtestesülése volt az idealizmusnak.

Ez a halkszavú férfiú tollának varázsával pazar kézzel szórta közénk ihletett álmainak szépséges virágait, de minden költészetével lelkünket elbájolta, lankadatlan energiájával megteremtette a délszlávországi irodalmat s személye körül csoportosította íróink és költőink nagyobb részét.

Most, hogy kiesett a toll a kezéből s ajka elnémult, idézhetjük Madách szavait: »a nagy mű befejezve, az alkotó pihen«. De nekünk, kik az ő alkotásait örökségül kaptuk, most gondoskodni kell, hogy annak szálait tovább szőjjük és ezért gyászunk e megszentelt percében azon kéresemnek adok kifejezést, hogy ne hagyjuk széthullani az ő koncepcióját, hanem építsük ezt tovább és találjunk módot arra, hogy neve ne csupán költészetben, hanem szép elgondolású alkotásaiban is örökkévaló maradjon.

Ezzel fog hódolni közművelődési egyesületünk legmértőbban a nagy költőnek, a nagy alkotónak és kidőlt egyik legerősebb oszlopa emlékének.

Az emlékbeszédet az igazgató tanács tagjai, gyászuk és kegyeletük jeléül, mély átérzéssel állva hallgatták végig.

Szenteleky Kornél emlékére

Nem ismertem közelebbről Szenteleky Kornélt. Alig pár-szor beszéltem vele. Benyomásom az volt, hogy belső életet élő, igazán fanatikus rajongóval állok szemben.

Az ilyen, tisztán lelkiekben felolvadó egyénnek élete: célkitűzésében összegeződik. — Összeolvad benne a cél és az élet, a cél és azt megvalósító eszköz.

Az ilyen egyénekből váltak a maguk idejében a próféták s a tiszta szívű mártírok. Még emlékében sem akarom Szenteleky Kornélt hozzá nem méltó, dicsérő szavakkal megbántani. Nem, a mortuis nil nisi bene közhelye vezet a pár sor megírásánál, csak annak meglátása, hogy az ilyen emberfajtából teremőd-nek a példaadók, a tömegvezérek. Carlyle szavai szerint: a történelem apró és nagy eseményeinek hősei. A meggondoltság a higgadság, az exigenciák hűvös és okos mérlegelése mások feladata, nem a Szentelekyké.

Az övéké az úttörés, az új feladatok kitűzése, a mindennapi problémák szürke tömegének háttérbe szorítása, jelentéktelenségbe süllyesztése: a csodásfényű, a mindennapin túl-emelkedő, nehéz, halasztást nem tűrő, megvalósítást követelő eszmék felvetése. Nappali világítást árasztanak a sokak által érzett, de világosan meg nem értett, a szívek sötétségében élő eszmére, mint az égbolt fellobbanó világai, az emberi szem által eddig nem észlelt sötét napra.

Jaj, ha egy gondolkodó jelenik meg a világ szinpadán. — Minden, ami régi veszélyben forog, mintha tűz ütne ki egy nagy városban és senki sem tudná mi lesz annak a vége, mi marad meg és mi válik porrá — mondja Emerson az ő fölséges látomásaiban, szívetmarkoló stílusában.

Trónt emelni a szeretetnek a gyűlölködés végeláthatatlan sötétségei közepette, felgyújtani a szeretet kicsi lámpáját a hatalom és erő félelmetessége mellett, hirdetni a homo sum elvét, amidőn senki sem akarja meglátni az egyesítő, a közös emberit és mindenki a válaszfalak orgiáját dicséri és éli, ezt tette Szenteleky ezer és ezer félreértésen és ezer akadályon

keresztül. Ezt szolgálta az ő halk, finom és kiválóan bátor egyénisége. Szerényen, hangtalanul és szívéssan.

Egyik szerény alapkö-lerakója ő a jövő emberiségének. Ezer és ezer ilyen szerény és vakbuzgó ember dolgozik most a múlt, a gyűlölködés lerombolásán és a megértésben egymásraboruló emberiség dómjának felépítésén. De ő is egyike ezen ezreknek. A történelmet mindig a névtelen fanatikusok építették fel. A hangosak: a multnak dicsőítői és védelmezői — feltartóztatlanul és milliók szenvedése árán rombadőző multé — de a vigaszt, az olthatatlan bizodalmat, a szükséges kitartást Szenteleky Kornél és a vele hasonivású szelid hősök adják.

En az elkerülhetetlen jövő felépítő munkását látom benne. Nem szabad Szenteleky Kornél emlékét a feledésnek átadni és ha majd készen lesz a jövő épülete és sor kerül az építők emlékét megörökítő emléktábla beillesztésére, oda be kell vésni Szenteleky Kornél nevét is.

Dr. Stern Lázár.

Szenteleky Kornélról

Szenteleky Kornélt nem ismertem személyesen s csak akkor ismertem meg mint író, amikor kihullt kezéből a toll és néma megadással várta az alkotó lázak legteremtőbb izzása idején lázban felégett teste feltartóztatatlan elmúlását. Ma, amikor csaknem három világrész könyváradataival áll szemben az olvasó, óhatatlan, hogy ki ne maradjanak olyan szigetek, amelyek egész külön kis világot jelentenek s amelyeknek partján érdemes lett volna kikötni, ha csak egy-két napra is. Ilyen elkerült, későn felbukkant sziget számomra Szenteleky Kornél műve. És most, hogy látomásos allén bolyongok, hogy a különös virágban gyönyörködöm, melyek üvegázi diszüket az élet televényében sokszorosították meg bujább tenyészetűvé, sajnálom az elveszett időt, amelynek hiába kergetem nyomát, fáj, hogy előbb nem ért legalább a lelki ismerkedés szerencséje, mert akkor az író föltétlenül rákényszerített volna, hogy színről-szinre lássam az embert.

Megmagyarázhatatlanul érdekelnék az írók személyes vonatkozásai. Szuboticán, ahol még soha sem jártam azelőtt, egyszer megszakítottam utamat csak azért, hogy Kosztolányi első otthonát láthassam. Szentelekynél már csak végső és igen tartós otthonát kereshettem fel, azt a szűk és mégis végtelenbe táguló lakást, ahova az élet száműzetéséből pihenni térünk meg a halál békülten simogató révébe.

A teste hát titok maradt számomra, de lelki portréját beszédes színekkel festhetem meg, azokból a téglékből, amelyekben eszméinek, álmainak, vágyó látomásainak, rajongásainak és csüggedésekből, új feszülésekre serkenő küzdéseinek drága esszenciáit párolta. Szavak, hangulatok, képek ezek, amelyekből puha szőnyegek bágyadt virágzása szövődött, lenge kárpitok tarkasága és nehéz, omlatag drapériák süppedő árnya bogozódott útvesztőkké. De ezekben a kába vonalakban, ábrákban és illatozó színekben élet tüze temetkezett, amelyből idéző szavakra mindig fényben lobban ki a lélek lángpillangója.

Ez a lelki portré mindjárt az első idézésre testet öltött. Szinte ráillik Rilke gyönyörű verse, amelyben ifju önarcképét

rajzolja meg, a lélek transzparensin át az ösztönös megérzések sejtelem koloritjával.

**Des alten, langen adligen Geschlechtes
Feststehendes im Augenbogenbau
Im Blicke noch der Kindheit Angst und Blau
und Demut da und dort, nicht eines Knechtes,
doch eines Dienenden und einer Frau.**

Szentelekyben: szívós, keleti konzervativizmusával, a leg-sajgóbb nyugati nosztalgia, olthatatlan kultur-szomjúság, a humanista szellemnek új renaissance s a legegényesebb káprázatos álmaiban is keménykötésű modernség párosult. Hány ilyen különös Don Quijoteja van a magyar életnek, a Don Quijote-típusnak unamunói, fájdalmasan eszményi fogalmazásában. Talán ódon, vármegyeházi szobából indulnak el, poros akták áporodott unalma mellől szállnak messze, korunkból kinőtt, raffinált lelki kalandok Hesperidákertje felé. Nemcsak a távolság választja el őket álmaik tündérvilágától. Századokat kell előre röpiülniök, hogy a lelki biedermeier rest jólétéből az örökké nyugtalan, ideges remegés mámorába szökjenek. De csak a szellem legmagasabb csúcsain érzik jól magukat, a tiszta, jeges csillogó fényben. Gyökereik mégis a hegy mélyéig nyúlnak, széles és szilárd rétegekben kapaszkodnak meg. Ezt a csodálatos kulturképességet még az ázsiai ősök hozták magukkal, hogy Európa lelkével összeházasítva kelet és nyugat évezredes frigyét teremtsék meg a Dunavölgy nagy átjáró házában.

Ezzel a kulturszomjjal habzsolta Szenteleky is a Nyugat lelki mákonyait. Teremtett magának műparadicsomokat a csapzott ákácok alatt lihegő porban, míg »csempéarcú hétköznapi csoszogtak ablaka előtt«. Könyvek vigasztaló mérgeitől bódult. Nyelveket tanult meg. Filozófiák tornyait rakta maga alá, hogy azokban zárkózzon el vergődésével, fájdalmaival, de olykor nagy ujjongásaival is. És ha már tűrhetetlenül fojtogatóvá vált magányában a levegő, vonatok röpitették távoli, vágyott, álmodott országok felé. Szálloda, színház, mámor másnyelvűség kába, kalandos karneválján ölelkezett az élettel ő, aki szintén a halál rokona volt. Magában hordta az ítéletet, ezért zsúfolta tele életét tanulással, ismeretekkel, munkával. Kétszer vette ki részét mindenből, hogy csalókan meg-hosszabbítsa a kérhetetlenül száguldó mutató idejét.

Csak könyveinek olykor talán torzító tükréből láthatom az életét. Eltűnődöm. Milyen lehetett ifjúsága? Hogy indult el? Hogy jegyezte el magát a leghűtlenebb és legmohóbb sze-

retővel, az irodalommal? Bizonyos, hogy a század forduló nagy esztéticizmusa lendítette fel őt is, amely egész irodalmi újjáébredésünknek serkentő hajnali harangszava volt. Azt hiszem kora, de egész lelki habitusa is predesztinálta, hogy prédájául essen ennek az édes fájdalomnak, amely a »gyógyíthatatlan szomorúság királyi palástjába takarta a szürke és közönséges napok porában«. Mint minden magyar kismanesben, ott fészkelte benne is az előkelő különködés rögeszméje. Finom lelki-dandyzmus révén, tartotta a rokonságot Wilde-del. A fanyar finitoru Jules Laforgue-ot olvasgatta, Mallarme hermetikus szavaival zárta el értelmét az ostoba és unalmasan átlátszó dolgok világossága előtt. Szerette Keats pasztellszinű klasszikus romantikáját, Swinburne bővös, szenzuális finomságát. Nem tudom, ismerte és szerette-e Paul Valéry-t? Vagy lassankint sokkal inkább az eleven élethez édesgette az a szociális szeretet, amely előbb-utóbb minden elefántcsont-torony hűvösségében tüzet erjeszt a szívek mélyén?

De első regényének tükre még teljesen ennek a raffinált, álmatag szépségeknak béklyóiban vergődő lírikust mutatja. A Kesergő Szerelem levendula illatos Lengváry szerkesztője, édes testvére Krúdy Gyula méla hősének, a szerelemnek tévesztő kertjében imbolygó Rezeda úrnak, bár lehetetlen észre nem venni, hányszor emelte önmagára figyelő tekintetét, hányszor tapogatta szorongó ujjakkal szíve legsebhedtebb tájait a szerző amikor megmintázta. Az esztéticizmus csalódást áhító, tragikus elhagyottság nosztalgiájában égő, dekadens Don Juanja vállalkozik olyan csattanó megoldásokra, mint Lengváry, aki két sóvárgott szerelem beteljesülése előtt megszökik az únt és rég elfakult ábrándok vedlett ruháiban fonnyadó színésznővel.

Ugy látszik azonban, amennyire közeledett hozzá a halál, ő maga, talán önkénytelen védekezésből, annál közelebb próbált férkőzni az élethez. Elindulásából megőrizte a szépnek, a művészinak áhítatos szeretetét, szinte vallásos rajongását. De mind jobban és jobban kigyógyult az impresszionizmus lirájából, amelynek legérettebb, legszebb kivirágzása nála egy irodalmunkban egészen külön helyet kérő kötet, az Ugy fáj az élet... Az életközelség első érintése sebezte zengővé haláltól bélyegzett lelkét... Lehet, hogy ez a halálközelség rakott hangfátyolozó szordinót ezekre a feljajdulásokra, amelyek valami szelidült Rimbaud illuminációival diszitik fel egy szertelen vágyakozású élet lapjait. Töredezett, szaggatott vallomások ezek egy erotikus festő végtelen változatú vázlatai tulajdon lelki arcmásához. Mintha a Nakonxipán túlvilági riadalmakba révedt Gulácsyja, Rippl-Rónai erős érzékiségét és bárszonyos pasztellszineit kérte volna kölcsön.

De itt már szembe néz a realitásokkal. A következő lépés egészen a realitások oldalára állítja. Szubjektívizmusa, amelyből azért nem enged, csöppet sem fél attól, hogy belevesse magát a küzdelembe, amelyet az élet valóságával kell vívnia annak a temperamentumnak, amely álmvilágok feslett kárpitjai alatt az irreális vágyak vánkosain szeret szenderegni. Sőt attól sem riad vissza, hogy az élet tetterős pozitívumainak adja a győzelmet.

Akármilyen artistikus díszlet is az Isola Bella Siciliában, mégis csupa ragyogó derű, mindent átsugárzó napfény, amelyben nem maradhat homály. A lelkeknek meg kell nyílni s az élet a maga nappali világosságában mutatkozik meg. Ebbe a napfénybe hozza megfüröszteni árnyaktól barázdált, fájó, remegő sejtelmekkel bevetett lelkét az író, mert az Isola Bella is egészen bizonyosan egy darab burkolt önéletrajz. De az olasz ég tűző napján kívül, még másik izzás is ragyogna erre a lélekre, egy egészséges lelkileg és testileg, érzelmileg és érzékileg kiegyensúlyozott szerelem derítő és üdítő fontossága. A bátortalan lírikus, mint egykor Lengváry szerkesztő úr, ez elől is csaknem megszalad. De az utolsó pillanatban visszarántja a legnagyobb realitás, egy virágzó, új élet parancsoló hatalma. Az Isola Bella érett, tiszta írása Szenteleky Kornélnek. Új típusa az analitikus regénynek, nem pizmogó, unalmas, aprolékosságú kórbonctana a lélekeknek, hanem a legbensőbb lelki élet eseményeinek meséje.

Vékony itt a történet fonala. Hiába kerestünk drámai feszültségeket, meglepő fordulatokat, kalandos, idegfejesítő bonyadalmat, de annál gazdagabb változatosságban vonulnak fel előttünk eszmék, társadalmi és lelki problémák, érzelmek, amelyek itt az átható világításban nem ragadnak be az ösztönélet homályába, hanem felelősegteljesen kerülnek az öntudatba és biztos rugóivá lesznek az emberi akarat életcélokat kereső elhatározásainak.

Ebben a regényben még semmi nyoma a freudizmusnak, az öntudatlan, ősi gyökerekből táplálkozó, emlékdetermináltságok zsarnoksága alatt nyögő bábéletnek, amely ma annyira divatos a regényben. Lehet, hogy ehhez az etaphoz is elérkezett volna Szenteleky. Élete utolsó idejében mély elmerüléssel és igaz gyönyörűséggel olvasta a modern lélektani regény nagy reformátorát Proust-ot, lehet, hogy Joyce és Virginia Woolf is megfordult a kezében. Lehetetlen, hogy aki oly gyors és figyelmes éberséggel kísért minden irodalmi újulást, éppen a legvitatottab nevek elől zárkózott volna el. Egyelőre azonban maradt a felelősegteljesnél, az öntudatosnál és az ösztönszerű homályosságban azt az erőt tisztelte, amely nem fogalmi meg-

ismeréssel, hanem az átérzés titokzatos és átütő hatalmával tud behatolni a dolgok lényegébe, s aminek Bergson az intuíciónévét adta.

Ez a tudatos világosság, ez a mindent átsugárzó, lényegbe hatoló igazság keresés, a finomságok legaprólékosabb árnyalatait is érzéklő és élvező esztétaság, de az élet nagy realitásait soha szem elől nem tévesztő humanizmus jellemzi Szentelekyt, a kritikust, aki mindenesetre jelentékenyebb benne a lírikusnál és a regényírónál. Hivatottságát mutatta, hogy kritikussá tudott válni saját álmaival szemben is és kiküzdötte magát a legteljesebb életrealitásba. Viszont aki maga is a legszínesebb káprázatok költője volt, nem maradt hideg és zárkózott mások álmaival szemben sem. Nem lehetett irodalmi szárnyrakelés olyan újszerű, olyan merész vagy hermetikus homályú, hogy Szenteleky világossága, mélyére ne hatolt volna. Nem volt megértőbb kritikus de nem volt igazságosabb sem. Gyöngéd tudott lenni és kérlelhetetlen egyszerre. Biztos ítéletű volt és határozott. Izlését, az artisztikus finomságok megérzését esztétikai kulturája alapozta meg, biztosságát, tájékozottságát széles látókörét, irodalmi és filozófiai felkészültsége. Birálata nem pedáns szörszálhasogatásban merült ki hanem a lényeg kitérítésében, az irodalmi távlatok nagyvonalú kibontásában. Ismereteinek gazdagsága lehetővé tette, hogy mindent világirodalmi viszonylatban lásson és mutasson meg. Kritikája mindig túlnőtt az egyszerű bírálgatáson és elemzésen, essayvé mélyült, önálló műalkotássá szélesült, amelyben a kritizált egyénisége mellett ott csillogott egy másik érdekes, színes egyéniség, Szenteleky Kornél is.

Irodalmi vezér lett. Egy lelkes kis csoport vezére. Mostoha körülmények között kellett dolgoznia. Se lelki se testi alkata nem szánta vezérségre. És mégis imponáló és alkotó erejű vezér vált belőle. Főlényes tudása és ismeretgazdagsága, szándékainak becsületessége, igazságyszeretete, hozzáférhetetlen pártatlansága előtt meghajolt mindenki. A példa, hogy ez a törekény test ennyi kitartó alkotásra képes, a maga testi lázait a muka lázává sugározta szét, és lelkes tevékenységre ösztökölte egész környezetét. Egy szétszórt, tehetségben eddig nagy bőséget nem sejtető magyarságban mozgalmas irodalmi életet teremtet. Értékes, komoly színvonalon álló folyóiratot alapított. Új tehetségek új műveinek kiadásához egyengette az utat. Nagy és nemes lélek volt. Csodája az akarat szuggesztív hatalmának, amely a halál pitvarában mindenfelé életet fakasztott és mindenütt új csirák születésének bölcsőjét ringatta, amerre csak sír felé hajló keze elért.

Kállay Miklós.

Látó szemek zárultak le...

Igen, lezárultak ebben a földi világban, de minden bizonynyal csak azért, hogy felnyiljanak egy másikban: nagyobbban, fényteljesebben, ahová néznünk nem adatott, amíg a földi por- és szennyvilágban vergődünk. Legfeljebb, ha közülünk nagyon kevesen vethetnek oda egy egy röpke pillantást. És még kevesebben mondhatják el, ha csak egy álmoképben is, amit ott láttak.

Ezek közé az egészen kevesek, nagyon kiválasztottak közé tartoztál Te is, felejthetetlen barátom, vezérem, Szenteleky Kornél. A Te szelid, jóságos szemed mindig a legvilágosabban meglátta azt, ami körülöttünk volt, szépet és rútát. De a szépet mindig jobban, mint a rútát; a tenni, követni érdemest inkább, mint az elkerülni, elvetni valót. Ebben a tekintetben még nem is különböztél túlságosan más költői lelkektől, amennyiben ezt a nevet valóban megérdemelték.

Amiben Te mindnyájuk közt kiváltál, mindnyájunk fölé emelkedtél, az meglátásodnak az a tiszta sugara volt, mely a legrútabban, legrósszabban is áttörve a legjobbat tudta meglátani mögötte és vigasztalásul, reménységül a mi káprázó szemünk elé állítani.

Egyik utolsó munkád, melynek közlése néhol még folyamatban van a: »Holnap holnapután...« című jövőkép. Ennél megrázóbbat aligha olvasott közülünk valaki. A súlyosabbnál súlyosabb sorokon át a történet hőisével mi is Párisban és környékén bolyongunk. Nem a több millió ember vidám életétől pezsgő fényvárosban, hanem a nagy gáztámadás utáni sötét nekropoliszban. Látjuk a környéki utakon árokba fordult és az uccákon összetorlódott gépkocsikat, különös helyzetekben dülöngő vezetőikkel s utasaikkal; a járdákon rendes, köznap-i öltözetükben egymás mellé s fölé esett férfiakat, nőket, kisleányokat s a póznába kapaszkodva, a kerékpárján állva maradt halottat. Érezzük a már majdnem eloszlott mérges gáz kábító, fojtogató, édeskes szagát s a már oszlásnak induló milliónyi hulla percről percre rettenetesebb bűzét. És először csak feszülten figyeljük, majd mind zugóbban halljuk a

borzamas csendet, amely lassan lassan dallammá válik. Dallammá, mely már nem zúg, hanem harsog, mintha egyszerre énekelné a borzalmasan sikeres gáztámadás négy milliónyi áldozata, de rajtuk kívül még más, megszámlálhatatlan millió áldozat is, akik mind ugyanazt a dalt éneklik. A feltámadás dalát: Krisztus él, Krisztus feltámadott! Nem siránkozó panasz, nem kétségbeesett jajveszékelés, nem bsszut kérő üvöltés szűrődik a halott torkokból az ég felé, hanem a megvigasztalódás, a megnyihülés, a megbékélés, a boldog reménység éneke.

Igen, így lesz, így kell lennie, ebbe a dalba fogjuk belehelni a mi lelkünk hangjait is, mikor mi is tul leszünk minden szenvedésen, kinlódáson, gyűlölködésen, küzdelmen. Ennek így kell jönnie. De ezt eleve így meglátni és nekünk így megmutatni — erre csak Te voltál köztünk képes s vagy minden biztonnyal most is. Ez a Te lényedhez, lényegedhez tartozik, melyet nem születésseddel nyertél s melyet ezért haláloddal sem veszthetnél el. Ez Tied maradt, bármely előttünk még ismeretlen létkörbe helyezett az isteni jószág és igazság. Ott is bizonyára Te magad vagy. Mert nincs igazuk a környezet- és fejlődés-elméletek egyoldalú hiveinek, akik azt erősítgetik, hogy mindenki az lesz, amibe beleszületik, nevelődik, csakis ettől függ, hogy szent, bölcs, nagy ember, vagy gonosztevő, gazfikkó, rongy válik-e belőle. Nem! Sok-sok millió ember születhetett, nevelkedhetett, élhetett volna ott és úgy, ahol Te — és mégsem lett volna egyikből sem az, aki nekünk Szenteleky Kornél volt. Ez csak egyedül Te lehettél.

Vágyakozó szemekkel nézünk még mindig arra felé, amerre a Te valóban látó szemed a jót, a szépet, az üdvösséget keres-te, amerre felemelt kezed mutatott. Hátha arra mi is meglátunk valamit abból, ami olyan fényes világosan állott előtted....

Farkas Geiza.

Az apostol születése

Az elszürkült, kispolgárivá simult élet kulisszái mögül egy brutálisan megrázó ujsághír fellobbanó fénye mellett az előnél elevenebben áll elém hirtelen Szenteleky Kornél emléke. Barátom volt, társam a hitben és a harcban s e pillanatban nincs számomra fájdalmasabb, mint hogy róla kell írnom, ahelyett, hogy neki irhatnék...

Az erdélyi irodalomnak van már történetírója, egyszer még meg fogja valaki írni a jugoszláviai magyar irodalom történetét is. S az ébredésről s az első tapogatózásokról szóló fejezetben jut majd bizonyára pár sor a **jugoszláviai magyar ujságírás hősi kezdetének** is. Érzésben és nyelvben magyar lapot írni kellett, a modern ujságírás és hirszerzés minden eszköze nélkül ujságot csinálni, mikor az esemény és az ujság között ezernyi akadály volt az, de nem volt egyetlen kapcsolat s mikor a kisebbségi magyar publicisztikának még a stílusát is ki kellett alakítania, a szavak mindennapi értelmét új jelentéssel és hangsúllyal gazdagítván.

Alkalom szüli a tolvajt, — s a mettőr zaklató sürgetése közben kirángattam a régi folyóiratok közül a **Hét**-nek pár éves kötetét s abban lapozva: egy frissen, európai szemlélettel s nagy kulturázottsággal megírt cikkekre találtam. A cikk megjelent s harmadnap megjelent a sziváci községi orvos levele is: Ha már hozzájárulása nélkül közöltük egy a Hétben megjelent régi cikkét, legalább, — nem a pénz, hanem az írói munka tisztessége és megbecsülése végett, — küldjünk el neki negyven koronát.

Szenteleky Kornélból, a Sztári Szivácon élő **budapesti író**ból így lett a jugoszláviai magyar nemzeti kisebbség írója. A véletlen összeismerkedésből levelezés, a levelezésből találkozások s a találkozásokból zavartalan, elmélyült, leggyöngédebb s a legnemesebb ösztönzésekkel teli barátság fejlődött ki. Szentelekyt, úgy kellett megnyerni a jugoszláviai magyar irodalomnak, mint ahogy később ő szervezte meg a jugoszláviai magyar írói rendet. Mennyi rábeszélésre, nógatásra, ösztönzésre, meggyőzésére, a kérő és sürgető szavaknak mennyi zaklatása volt szükség ahhoz, hogy — magyar kisebbségi író legyen belőle,

hányszor kellett megfogni a kezét s a barátság tolakodásával s a szeretet erőszakával tollat kényszeríteni a tiltakozó ujjak közé, amíg eltökélte magát arra, hogy írni fog s a töredék magyarság írójának sorsát, kötelességét vállalja. (Nem, sokkal később megjelent egy kis füzet Pečan Józsefnek, a vrbászi pikornak életéről és műveiről, ehhez a tanulmányához még nekem kellett az előszót írni).

Ami ezután jött, az már a jugoszláviai magyar kisebbség nyilvánossága előtt ment végbe. Szenteleky Kornélban tehetsége mellett felragyogott a **küldetés hite** is, nemcsak irt, de **teremtett is irodalmat** s ma még csak gyászolni tudjuk a torzóélet nagyszerű eredményei mellett a még nagyszerűbb ígéretek örök megsemmisülését.

Nincs még annak ideje, hogy az örökkévalóság számára igyekezzünk megrajzolni emberi portréját, vagy hogy működésének, alkotásának és hatásának irodalomtörténeti jelentőségét lemérjük. Ma még — csak gyászolni tudjuk s könnyes vágyódással gondolni rá, aki a **vágy költője volt**, hittérítője a szépségnek, apostola a rajongásnak, az örökkévaló művészet országának követe s ezeken túl és ezeken felül: **magyar**, s akinél melegebben, színebben, törékenyebb szavakkal, meghatóbban és könnyesebben senki sem tudta megszólaltatni örök nosztalgiáját az után a csendesség és béke után, ahová harcos lelke s kifáradt teste már érkezett.

Az Óceán mélyében élnek növények, melyekhez már nem jut el a nap. Ha világossághoz akarnak jutni, kénytelenek maguk világítani. Mántha Szenteleky Kornél életét is ez a végzet predesztinálta volna. Sötét utakon a fény követte volt s a lelke azért ragyogott a tehetség és küldetés izzásában, hogy mégis legyen körülötte világosság. Nem holt volt, mert nemcsak »lopott fényt« tükrözött, benne nemcsak az európai kultúra s a magyar irodalom fénye ragyogott, önfénye is volt, az örök művészet napjának egy csóvája tündökölt benne s a maga fényét adta át csillagtestvéreinek. Vannak égitestek, melyek fényezredékekkel ezelőtt szétporladtak, de fényük még mindig tündököl. Szenteleky Kornél lelke is ellobbant, de fényleni fog addig, amíg mások látják és őrzik a szent tüzet, mint új Vespapjai egy zsendülő irodalomnak s amíg vetése: a jugoszláviai magyar irodalom az áldott termékenységgű rögökön ki fogja bontani — olyan mindegy, hogy paraszti pipacs lesz-e, vagy kitenyésztett orchidea — a magyar kisebbségi nemzet irodalmának, az európai kultúra törzséből kisarjadzott virágait.

S ezeket a virágokat kell majd letenni Szenteleky Kornél sirjára.

Détre János.

Kornél

Két éve lehet annak, hogy hozzám jött Becskerekre, látogatóba. Akkor még kevesebb baj volt a tüdejével, a hangulata is jó volt, örömmel, halvány arcán könnyű mosollyal állított be hozzám.

— Azért jöttem, hogy kissé elbeszélgessünk sok közös dolgunkról — mondotta. És láttam rajta, hogy örül ennek a kis változatosságnak, a szíváci egyhangúságból való rövid kiszakadásnak, főleg pedig annak, hogy írókról és irodalmi dolgokról beszélgethet. Mert ebben a témakörben élte ki magát egészen és ha elgondolásai során itt-ott elkalandozott ettől a tárgytól, rövidesen megint csak az irodalomnál tartott. Az irodalom követte őt, mint az árnyék a testet és mintahogy nincs substancia árnyék nélkül, úgy Szenteleky Kornélt egy pillanatra sem lehet elképzelni irodalmi tervek, vágyak, értékjelzések vagy alkotások nélkül.

Nyakunkba vettük a várost. Gyönyörű, őszi délután bánatos mosolya hervadozott a város arcán. A Béga partján haladtunk, utunkat haldokló bokrok és halkán panaszló tölgyfák szegték, ájujt falevelek szédültek a lábunk elé, de a hanyatló nap ragyogó nyarat hazudott és teleszórt mindent pazar, meleg fénykévekkel. Olyan szép volt akkor az élet és olyan könnyű volt akkor a szívünk.

A bánáti őszy mély és lángoló színei megejtették a lelkét. Előre nézett azokkal a nagy messzeségekbe tekintő, álmodozó, szeretetet ringató szemekkel és túl levelek mélyzöldjén, ég ibolyakékjén, a víz halványaranyán alkotó lelke ezeket a csodás színeket már a költészet vásznára álmodta. Ekkor már együtt sétált velünk harmadiknak a teremő csend.

Egy idő múlva megszólalt:

— A természet mindig szebb, mint a mi minden írásunk és a Teremő sokkal komplikáltabbnak teremti az embert, mint amilyennek mi írók leírni tudjuk. — A megismerés lágy mosolya ragyogott az arcán.

Tovább haladtunk, a sárgásbarna avarszőnyeg meg-megzörrent a lábunk alatt, kis kóbor szellő fodrozta a Béga vizét és valahonnan messziről az éccaka már egy-két árnyék-követet küldött maga előtt.

Egy padra ültünk. A jugoszláviai magyar irodalomról kezdtünk beszélgetni. Kornél nagyon szerette és nagyon értékelte az ő kicsiny írotáborát. Mindenkiről volt néhány elismerő,

meleg szava. S mikor itt-ott egyik-másik író munkájáról kritizáló szót ejtettem, Kornél rögtön talált mentő érvet a számára.

— Ne felejtjük el, hogy a végtelen alföldi rónán a legszűkebb az írói látkör. Utaznunk kellene, világot látni, bekapcsolódni a világ gigantikus, rettenetes mai ütemébe. De kinek van ma pénze hozzá? — És alig hallható sóhaj szaladt ki belőle, mint aki magával együtt mindenkit sajnál, akit sorsa örökre ideláncol szegénynek, világálmódóznak.

Írást vett elő a kabátja belső zsebéből. Egyik írónk küldte be neki. Merész, erősen expresszionista írás volt, s tudatalattiság, gomolygó, bizonytalan képeivel, itt-ott a bujdosó értelem bizarr megvilágításában. Az intuiciónak tapogatódzva, tétovázva tudta ezeket a libbenő érzés-árnyékokat követni. Kornélt megrészesgítette a vonagló szavak komor csillámlása és diadalmasan nézett rám.

— Pompás, nem?

Kis vita indult meg közöttünk. Én a féktelen, kereteket széjjelvető, tudatosságot gúnyoló szürrealizmus ellen nyilatkoztam. Azt mondtam:

— Lám, rám zuhogtattam ezeket a forró vagy kihűlt, minden szint játszó, belülről fogant, de csak kint élő, gondolat-tetekkel terhes szavakat, de nem érzem a pillanat kéjes boldogságát, amit csak igazi művészet gyűjthet fel a felfogadó lélekben.

És ekkor Kornél erről a kis írásról valóságos költeményt mondott. Beleálmodta ebbe a kúsza, zavaros, megfoghatatlanul tovairamló műbe azt a megrögzítő művészetet, amely alkotás közben az eredeti teremtmény szellemét hűtlenül cserben hagyta.

— Így már szép ez az írás, — mondtam és mindketten mosolyogtunk azon a jogos turpisságon, amellyel ő adott szárnyat a bizonytalan lendületű alkotásnak.

Ekkor már az éccaka fekete szövetekbe takart minket. Haza felé indultunk. Kornél hallgatag volt és gondolkozva nézett maga elé. — Lehet, hogy kissé fáradt volt, lehet, hogy az ő örökké nyugtalan szelleme most szavakba nem kíváncsi magányos gondolatokat termelt. Én se szóltam. Vannak pillanatok, amikor a beszéd a láthatatlanul egymásba fonódó kezeket széjjelszakítaná egymástól.

Vacsora után nagyobb társaság gyűlt össze Kornél tiszteletére. Szép, fiatal asszonyok, intelligens úriemberek vették körül. De Kornél idegennek érezte magát a vidám, százféle témát kergető társaságban. A mellette ülő úrinő érdeklődő, mindennapi kérdéseket érintő beszédére csak néhány udvarias,

finom, halk szava volt. Idegenek előtt ez az érzékeny mimózá-lélek teljesen be tudott zárkózni és minél jobban ostromolta kíváncsi érdeklődés, annál mélyebbre süllyedt önmagába.

Valaki azt indítványozta, hogy kabaréba menjünk. Rövid egyfelvonásosokat adnak és ügyes táncosnők lépnek fel. Kornél ijedten súgta felém: »En nem megyek kabaréba. En nem tudok kabaréba menni«. Megnyugtattam, hogy nem megyünk. Éreztem, tudtam, hogy a szépség mesebeli királyfia előtt elfogyyna a levegő, ha az ő álmvilágából a durva, közönséges szavak útszéli csárdájába tévedne.

Amikor másnap búcsúzott tőlem, meg kellett ígérnem, hogy rövidesen viszonzom a látogatását. És néhány hét múlva kiszálltam a vonatból a kis sziváci állomáson, ahol Kornél derűs arccal, örömmel és sok szeretettel fogadott. Hazavitt az ő halk, kedves, harmónikus otthonába. Kezet csókoltam a magyar nagyasszony fölényes intelligenciáját, úri előkelőségét, sugárzóttató édesanyjának és bájos fiatal asszony hugának, aki akkor történetesen otthon volt.

Néhány perc múlva az egyik benső szobában már egyedül voltam Kornéllal. És mintha csak tegnap hagytuk volna abba a beszélgetést, a lassan belopakodó, puha érintésű, barna alkony bizalmat gyújtó, meleg hangulatában már kitüzesedő arccal, lelkesen csillogó szemekkel új irodalmi terveiről, megírandó témáiról, most olvasott könyvek ragyogó értékeiről mesélt. Azután néhány kéziratát olvasta fel. Néhány érzéstől izzó, gondolat-fényeket nagy távlatokba vetítő versét és egy essayt, abban az ő lágy, a gondolatanyagot mint színes fátyol átölelő, finom-veretű stílusban, amely ezt az ihletes íróművészt oly nagyon jellemezte. Mindegyik írása nagyon tetszett és igaz elragadtatással üdvözöltem értük. Most is magam előtt látom azt a boldog mosolygást, mellyel ezt a kis sikert tudomásul vette. Olyan kedves, olyan fiatalos volt a művészi öntudatnak ebben a boldog mámorra hevülésében, azokkal a csillogó, vi-dám, diadalmas szemekkel és azokkal a pillanat alatt egészen kivirult tűzrózsákkal az arcán... Ne gondoljátok, hogy kicsinyes hiúság idézi fel ezt a rövid boldogságot. Álmatlan éccakák gyötrődése, az alkotás minden kínja és szenvedése csak ezért van: ezért a pár elismerő szóért, nagy lélekviharzásnak ezért a halk visszhangzásáért. És a vajdasági írónak még ebben a kevés önigazoló, hitet adó elismerésben is oly ritkán van része.

A szobában a beszédes, jólelkű este sugárzó fénykarokkal ölelt át bennünket. Ilyenkor nagy vágyódással a megnyilatkozó lelkek is egymásra borulnak. Kornél magáról beszélt, néha

fellebbentette egy-egy szép emléke rózsás fátylát, majd halkan, akadozva a jelenre, Szivácra tért át. Istenem, Szivác... Gyémánt izzik itt rézfoglalatban, — gondoltam magamban, de nem mondtam ki hangosan. Sokszor nem is kellett hangos szót váltani, itt néma érzések cserélődtek. És a kitörő, friss érzésforrás csöndesebb áramlása most elhalt nővérének emlékét sodorta magával. Arcképét mutogatta. Magyarázó szavában végtelen gyöngédség vibrált, szemét lopva feltörő könny fátýolozta. »Ilyen volt, amikor elment, — mondta és az egyik képre mutatott. Egyszer sem használta ezt a szót: »meghalt«. »Elment« — ezzel a szomorú, finom, szép, fájdalmas kifejezéssel jelezte az örök búcsú megrázó pillanatát.

Éjfél után pihenni tértem. Kornél bekisért a hálószobába és sokáig ült az ágyam szélén. Már a lámpát is eloltottuk, de Kornél még azután is ott maradt és az éccaka ünnepi sötétségében lelke mint ritka aloé-virág lassanként teljesen kibontotta pompázó szirmaiát. A múltó életről, az élet titkairól, barátokról, sorsokról folyt a beszélgetés. Az embereket általában jónak, becsületosnek tartotta és csak ha mélyen, egészen a lelke gyökeréig csalódott valakiben, változtatott tétova gondolat-átkapcsolással nézetet róla. És ilyen emberekről szólva, halk indulat remegett a hangjában.

Tavaly nyáron a Magyar Közművelődési Egyesület ünnepi közgyűlésén újból Becskerekén járt. Ezúttal nyújtották át neki a legnagyobbnak, a csúcson haladónak, a magyarság legszebb kiűntetését: az ezüst tulipánt. Ekkor már, az ünnepeltetés tömör harangzúgása közben, mintha szelid bánattal a lélekharang is megszólalt volna. A boldogság merev mosolyát mintha a halál ujja rajzolta volna beesett, sápadt arcára... Éjfél után távozott az ünnepélyről. Elkisértem a szállodába. Meleg éccaka volt, de Kornél zsebkendőjét tartott a szája elé. Az uton egyikünk sem szólt. De ez a csönd már nem volt a gondolattermelés áldott csöndje. Közöttünk harmadiknak akkor a néma aggodalom járt.

A szállodai lépcsőkön sűrűn meg kellett állnia és kifogyó lélegzettel, ziháló tüdővel ért föl az emeletre. Elváltunk egymástól. Mintha ekkor egy pillanattal tovább maradt volna keze a kezemben, szeme a szememben. Igen, mi akkor búcsúztunk egymástól.

Azóta Kornél elment. De sűrűn, nagyon sűrűn visszatér hozzám, leül az ágyam szélére és mialatt az éccakában közös álmainkról szőjjük tovább a beszéd fonalát, újból és újból halkan megkérzem tőle: »Jó lesz így Kornél!«

Borsodi Lajos..

SZENTELEKY, — bocsásd meg nekem ezt
a víg halotti dalt, de nehezen cipelt életed
utolsó állomásán, itt Budán, az Orbán-hegyen
Te mondtad nekem: nincsen nehéz halál,
csak élet van súlyos.

Olyan mindegy, hogy gyászolunk
miféle beszéddel,
csak gyászolunk, míg utánunk
kötekedve lépdél
a szél, aki félrecsapott
pántlikás kalappal
belopózott sorainkba
s itt vitáz a pappal.

Először csak beleszól a
circum dederuntba,
de azután sarkonfordul
— mint aki megunta
a szokásos papbeszédet
és a kántor-kántát —
s végig nyargal a mezőn, hol
a búzát most vágják.

Kukoricaföldön üget
mezőt bujtogatva
s egy újfajta halotti dalt
szájról-szájra adva
zeng a Bácska, majd a Bánát
átveszi a hangot s együtt zengik a fájdalmat
mint a nagyharangok.

De újfajta fájdalom ez,
nincsen benne bánat:
kidőlt egy fa, de helyébe
majd egy másik támad.
Bólogass csak, zengj a szélben
kukorica-tábla,
nem halt ő meg, nyárderekán
ki hisz a halálba'?

Meleg szél a kukorica
bajszát kunkorítja,
nincsen gondja a halállal,
lót-fut, háborítja
az ősz felé bajuszodó
vén tengeri-csévet,
amely tűr a széllal szemben
mert bácskai élet

most a tűrés, a türelem...
Mert a nagy fák sorsa,
hogy a vihar beléjük kap
s kidőlnék, de gyorsan
új fa zsendül a helyükben
és új lomb-zenének
hangja mellett áll a világ
és a népek élnek...

Fekete Lajos.

Búcsú

Szentelek Kornél emlékére szeretettel

A Te utad már felhők között visz
úgy ahogy megálmodtad régen
és itt-ott az égen
Halvány csillagok fényesre gyúlnak.

Szeretnék Tőled halkan bucsuzni
Könny nélkül, emberien, szépen
s aztán egy emléken
magamban tűnődni, imádkozni.

Nem tudok, mert fáj nagyon az élet
hogy többé már nem látlak soha
s két szemed mosolya
nem fog biztatni, örömben égni.

Szeretnék Néked mesélni arról
hogy voltam Nálad, szobádban jártam
fekete ruhában
s nem ismertél rám, csendben pihentél.

Szeretném azt is vallani Néked:
kertedből egy virágot loptam
könnyek közt titokban
s nagyon kérlek, ne haragudj érte.

S csak állok fáradtan, szavak nélkül
a Tisza partján, ákácok alatt
s szeretet, akarat
buggyan ki lelkem vérző palástján.

Mindenem voltál, bátyám, tanítóm
szerető testvér, barát, rokon
s most a romokon
szivemben fájón, sirva köszöntelek.

Adorján András.

A Golniki siralomház

Ahogy Szenteleky Kornélt megismertem, úgy látom Őt mindig előttem. Ritkuló haja gondosan fésült, arcán nem hor-dott piros életvirágot, tekintete messzenéző, elmélázó és az aj-kán egy kicsiny, fájdalmas gyűrődés. Pergamens sápadtsá-gát szürke felöltője és puha kalapja még jobban kiemelte. Hal-kan beszélt és ha lelkesedett valamiért szuggesztív erővel emelkedett a hangja. Ilyenkor az arcán néha lázrózsák is megjelentek.

A betegségéről azelőtt nem sok szó esett. Munkabírása felülmúlta valamennyiünkét, egyedül, ha szűkebb környezete tudta, hogy az író szervezete súlyos küzdelmet vív az egész-ségért. Írásaiból felénk jött szubtilis érzékenységu túlkultu-rált lelke és ragadott magával, ha beszélgettünk Vele.

Néha megtörtént, hogy feltűnő szótlan és kedvetlen han-gulatban üldögélt az asztalunknál. Ugy nézett ki, mintha fájd-almat érezne és azt igyekezne elrejtteni. A hallgatás is jól-esett vele. Pár perc múlva azonban újra kérdezősködött — vagy olyan témát adott, amiről hozzászólást várt. A legvidá-mabbnak a becseji találkozáson láttam, ahol a magyar könyv-közösség megteremtése érdekében szokatlan élénkséggel hosz-szabb beszédet tartott. »Mindenben pesszimista felfogásomat most félretettem mert szilárdul hiszem, hogy a magyar könyv-kiadás sikerrel fogja megvalósítani kitűzött célját«. Akkor még nem reméltük, hogy a Vajdasági Írás is életrekelhető.

Szavai testet öltöttek. Alkotó és építő munkáját befejezte. A gyilkos kór napról napra beljebb tűzött ki határászelőkat a szervezetében. A következő év tavaszán megjelent a Kalan-gya első száma. A Mi Irodalmunkat továbbra is azzal a buz-galommal szerkesztette, mintha íróképző akadémiajának új olvasó közönséget kellene teremteni. Ez a túlfeszített munka felőrölte testét. Elhatározta, hogy Szlovéniába megy. Onnan írja, hogy reméli roppant munkabírásának pár hónapra való újbóli biztosítását. Nagyon szomorú, lehangoló lapján elgon-dolkoztam. Én keveset találkoztam Vele, levelekből munkater-vét ismertette, magánélete és visszavonultsága úgyszólván so-

hase volt beszéd tárgya. Utazásairól nagyon sokat mesélt, legutolsó nagyobb útján érte a civilizált barbár világban újabb csalódás. Párisban a világkiállítással kapcsolatos gyarmati látványok hosszú időre elvették kedvét a kulturember élvezetétől, az utazástól. Elégedetlenebb lett, még többet dolgozott és megjelent élete főműve *A fény felgyúl és ellobog*. Keserű és tökéletlen az élet, mondja Kereső János, az örökéletű kaleidoszkop főhőse. Már a munkássága elején megjelent novellakötete is ezt a címet viseli: *Ugy fáj az élet...*

A gólniki remete tudta, hogy a gyógyulást nem érheti el. Dolgozni szeretett volna még. Irodalmat adminisztrált, a saját mondanivalójára ebben az áldatlan önzetlen küzdelemben alig telhetett ideje. Nagyon veleéreztem, resteltem volna laikus szavakkal az orvost vigasztalni. Ezt megírtam neki levélben, hogyan adta vissza egy súlyos beteg életét. Tüdővészes asszony járt nála ez év tavaszán, aki az én falumból kereste fel őt, egy másik gyógyult beteg rábeszélésére. Véletlenül megtudtam és kikérdeztem, milyen orvos az, aki Barátnak, Embernek példaképe. Az egyszerű asszony a teljesen felépült betegek örömujjongásával beszélt róla, a vigasztalásáról, a tanácsairól, utmutatásairól. Félév alatt visszanyerte az egészségét. Sok orvost bejárt előtte, mindenütt azt tanácsolták, hogy ezt a súlyos bajt itthon ki nem gyógyíthatja. Keressen fel hegyes vidéket. Elment Szentelekyhez, aki balzsamszavával visszaadta önbizalmát, hitt a javulásban, életkedve újra visszatért és ime, ma egészséges... Arra kértem, magyarázza meg ezt a csodatételt, amiről talán nem is tudott és kísérelje meg ezt a gyógymódot önmagán. Rá két hétre kusza sorokkal írott lapon köszönte meg a bátorítást. »Jólesett a segíteni akarásod, de én sajnos jól tudom, az én életem menthetetlen.«

Czakó Tibor.

Zúgó Jegenyék

Szenteleky Kornél emlékének

Egymás mellett álltak az erdő nagy tisztaságában s az eget nézték. Büszke koronájukon éneklő madarakat ringattak; bűgő gerlicéket és árnyékot adtak a fáradt vándoroknak. Egymás mellett álltak, mint a testvérek évtizedek óta.

Szerették az életüket, a napot, a szelet, az esőt és a vihart, amely játékosan a hajukba kapott és megeibálta őket; vásott gyermekeket.

Az egyik fa, nyulánk, egyenes törzsű, egy tó partján állt szinte egyedül a nagy testvériségben. Szép hosszú árnyéka elnyújtózott a vizen s jótékony húsében apró halacsókák játszadoztak.

A többiek erőteljesen zugtak a szélben:

— Zzzzzzzzzzz — míg ő halkán és gondterhes arccal, nehogy felébressze kicsi fiókáit a madaraknak, akik ágai hajlásában fészkeltek. Így mult el sok esztendő. A kicsi fiókák-ból hangos játékos maradak, majd zsémbes, beteges öregek lettek. Az ő ágain születtek újak és az ő levelei között haltak meg az öreg madarak. Ő csak állt a madárdalos csöndben és halkán zugott altatódalt hangos lakóinak. Nem csoda, hogy őt szerették legjobban az erdei állatok.

Mókusok hintáztak ágain, őzek lerágták vadhajtasait s ő csak türe, mintha tudta volna, hogy ezért van a világon. Bizony a többiek dühösen zugtak, nyikorogtak, ha egy-egy megfeledkezett mókus ágait hajlította, leveleiket tépte.

Egy éjszaka nagy vihar kerekedett. Dühösen jött a szél, tépte, cibálta, rángatta a fák erős koronáit. Ilyen vihar még sohasem volt! Hiába sirtak, nyögtek, jajgattak a jegenyék. Könyörtelen volt az idő! Belevágott a husukba, megrepesztette őket és letépte gazdag leveleiket. Üstökös hullott le az égről és rikoltva röpült a kuvikmadár.

— Halál! Halál!

A tóparti jegyenye dermedten állt, ágairól leestek a fiókák és meghaltak a kemény földön. Tehetetlenül sirt a fa:
Z z z z z z

Akkor egy tüzes fergeteg szakadt le az égről és orditva vágott a koronája közé. Tompa roppanás és sötét füst támadt a nyomába.

— Villám csapott a jegenyefába! — rikoltotta másodszor a kuvikmadár, aztán mint az idő, ő is elcsendesedett.

Sok idő telt el azután. A tóparti jegyenye most még inkább a madarak fészke lett. Megszenesedett repedéseit finom moha-pehellyel bélelték ki és itt szerelmeskedtek a gerlők, csipogtak a fiókák, és benne trónolt a bagoly is komolyan hahogva.

Már el is felejtette a borzalmas éjszakát a beteg fa, amikor egy nyári reggelen megrebbent a csalit. Egy ember jött jókedvűen fityűlve, vállára vetett fejszével. Egyik fecske megszólította:

— Mit akarsz jóember azzal a szörnyű fejszével?

— Az éjszaka gyermeket szült a feleségem — válaszolta amaz boldogan — pufókarcú, egészséges fiucskát, s most bölcsőt akarok faragni neki.

Rátámaszkodott fejszéje nyelére és körülnézett, hogy melyik fát vágja ki magának. Mindegyiket megnézte tövétől a koronáig. Amikor a villámsujtott jegenyére esett a szeme, arca felragyogott.

— No ez jó lesz — mondotta. — Ezzel könnyebb is lesz elbánni, mint a többi fával. — Hiába sirtak a madarak, hogy elvesztik fészkeiket, ha éppen ezt a fát vágja ki. Az ember könnyörtelen maradt. Szemeivel kicsi fiát látta, füleivel az ő sírását hallotta, nem törődött az elárvult madarakkal.

— Mi lenne vele, ha én itthagynám? — vigasztalta magát az ember, amikor fejszéjét belevágta a fába. — Egy-két év, aztán kivágnák és tüzre vetnék, mert ez a fa sorsa. Én bölcsőt faragok belőle, kicsi fiam örömére.

Egy-két ütés és kidőlt a fa. A többi jegenye gondtalanul zúgott a szélben, elárvult madárraj csipogott, az ember pedig bizakodó csapásokkal vágta a fát bölcsőnek, hogy erőt és egészséget kapjon benne egy kis emberke.

Igy tett az ember a fával és így tesz az emberrel az, akit Istennek hívnak évezredek óta.

1933 Assisi Szent Ferenc napján.

Herceg János.

Az édesanya

aki halott fiában gyermekét siratja
könnye sós forrásában újra, meg újra
rátalál a Kedvesre, aki minden
gyermeknél édesebben tudta mondani:

Anyám...

Akinek első gügyögését, első kacaját, első lépését
őrizgette gondosan az esztendőök
mindent kipergető rostájában
aki később is csak jó és szép örömöket
szerzett az anyai szívnek
és aki ebben a szívben örökre él.

Oh, az anyának
nem hullhat ki életéből a kegyetlen sirba
az a rengeteg öröm, amit az élete
ebben az egyetlen szóban jelentett:

Fiam...

...csak most az ágya üres lett a kedvesnek
és a ruhái... az a kék, amit akkor vett magára
ha lelke ünnepre virradt...

...a trencskója...

jaj hányszor ázott-fázott benne éjjel-nappal
ha betegágyhoz sürgette a láz...

Olyan furcsa, hogy most úgy elmarad...

.... hogy úgy elmarad... úgy elmarad...

a napok mulnak, úgy elmarad .. és anziksztot se küld....

De azért okvetlen jönni fog

délben. Nem, este majd... Vagy éjszaka talán?

valahogy, valahonnan megérkezik és mosolyog:

— Mért sirsz, anyukám — mondja és keze cirógat.

Könnyű a keze, olyan, mint a lehellet..

.... mint a sóhaj.... mint az álom... álomkönnyű

és mégis ébreszt ..

Jaj könnyekbe fullad a látomás, elhervad a hit,
 a várás,
 hogy újra kiviruljon az anyaszívben és mindhalálíg
 visszahozza téphetetlen emlékéletét.

*

De hogy fogja meg elszállott lelkét
 a sok hites barát,
 akiket nem kötött hozzá semmi testi emlékezet
 tán egy kézszorítás, egy baráti szó, meleg tekintet
 és parányi betűiben lángoló szeretet csupán
 ami egész életét úgy beglóriázta?
 A sok hites barát,
 akik számára szent kapocs volt, mint a biblián
 összetartva a semmibe húzó életigenléseket.
 Hogy fog már össze minket
 ha elszállott messzi a lelke
 és ki az, aki elég tiszta, hogy felfoghassa a
 tulvilági üzenetét, ha nem jól folynak
 az ő medrében megindult kis szópatakok?
 Ha kiáradnak
 ha ellaposodnak, ha kiszáradnak?
 Mennyi gond
 és ki meri mondani, hogy meddő sirámok ezek?
 Nem él a holnapért, aki így betűz.
 A lelket aki kell nekünk
 csak lelkünkkel foghatjuk és bűvös hálónk
 csak ha sugaras szavakból fontuk
 zárulhat lelke köré,
 mely mindig a fény felé haladt.
 Igen... úgy mienk örökre Ő
 ha szellemét, hitét, igazát nemcsak önmagunkba
 őrizzük meg,
 ha bevetjük vele tájunk minden ugarát
 s aratásunk kalászkoszoruját
 Keresztjére fonjuk,
 melyet érettünk viselt.

Gergely Boriska.

Sírás egy új Szentelky versért

»Ugye bennem is volt valami,
Voltam a zászló a lengő
Engem is lehetett hallani,
S megölt a sors, a bús, a földrengő«.

Te voltál a méz a közönyben
Lélek, ha ismer álljon eléd,
Te szóltál szépen e bús rökönyben
Bár ment a sirhant beteg-feléd.

Mi sohsem tudtuk — bácskai Bárdok:
Meddig az élet, meddig a sors,
Uj versben mondd meg, meddig a harc még,
Meddig a Ma, mely galádul korcs.

Álmodom életem elherdált lázát,
S Neked is mondom: Isten Velede,
Te sirtad belénk Bácska kalászáat
Szerelmedet és szerelmemet.

Negyven év csúcán állt a Virrasztó,
S én vagyok itt, ki sír egyedül
Uj verset várunk: adjon vigaszt ó,
Mert lám az álmunk dus hegye dül.

Szent a nevedben szentnek maradjon
Áldás a fényed több mint a szent
S míg a keresztfán szépen dicsőülsz,
Szived legujabb dalát üzend.

Szived legujabb dalát üzend!

Huszár Sándor.

A rögök szép napja illatozott...

Gyászol a Kalangya... A sírt túlélő mű minden sorában alkotójáról: az utat látó vezérről, a megvalósító költő-művészről és az alkotást életté melegítő emberről emlékezik. Megnyílnak a jó-szeretet síron túlra fénylő nagy valóságai: a veszteséget érző gyász hamis mélységei és a fájdalom friss örökségének Őt-örökítő gazdag bomlású bimbói, a Hozzá-méltó munka ránk váró és vállaló — önzetlen elkötelezettsége.

Az Ő tette valóban gazdag örökség. Ember-szándékú értelem az ész bizalmatlan, hűvös kifosztó-ívű hidján és rálépő indulás a magát-választó álmok teret és időt gomolyító magasabb valóság testetlen bizonyosságain.

A legvalóbb-ember volt. Minden munkájában teljes-egész. A befejezhetetlen nagyság ibolya-színű utasa. Azt vallotta, hogy az életnek mély értelme van és azért a dolgokat nem olyan könnyű megvalósítani... Több kell a tudásnál. Az »én« sors-erőinek reménybe ágyazott átsegítő csillogása, a megoldhatatlan megértése: a szenvedés és öröm boldog jóságokra bátorító, a dolgokhoz hozzáadni kész magabizása.

Az életnek nagy kérdései vannak. S Ő ezeket a nagy kérdéseket nemcsak tudta, hanem egész lényével odaadón szolgálta is. Ebből fakadt vezérségének hősi humanuma, művészetének alkotó biztonsága, emberjóságának hatni tudása.

Szűkkorlátú sorsunkból kiemelkedett. Nem véletlen, hogy egyszerre tudott európai intellektus és kisebbségi költő lenni. Egy hatalmas civilizáció parancsoló szükségességében lélekgyújtó bátorság, gyengédségekre ráérő, felénk hajló szelídségbe hatalmasodni.

Valahol olvastam egy gyönyörű sort:

»Rád gondolok. Magamra. Istenre gondolok...«

Már nem tudom, ki írta ezt a sort. Ezt a szép, szörnyű erejű jóságot. Nem tudom a nevéhez fűződő elválasztó értelmet, a távolság messzeség iramát, a föld elmúló erejét, város vagy falu bibor színét, tőlem eleső tájának megejtő élményét — életének földi ízét, de érzem a lényét, megélt életének rám csillogó nézését. És ez velem marad örökre...

A csillogás, amit oly nehéz a dolgokban megközelíteni.

Ezt érzem, amikor Kornéira emlékezem. Mert ő ezt érezni tudta és éreztetni.

Ezért olyan közeli Ő most is. Nézi a tollamat, ami Óróra akar hirt adni, aki itt maradt nekünk tájtalantul, egyszerű valóságok mindennapi végében, egy még alig behantolt sírban; de nézése alatt felriadok: betegségől kínzott életét soha nem panaszkolta, soha senkinek meg nem mutatta tragikus fiatal-ságát...

Még betegségét is meg tudta szépíteni. A dolgokat oly nehéz megközelíteni.

— — —

Először a becseji Helikon utolsó órák, novemberi kongásában találkoztam vele. Sorsdöntő percek rideg keménységében. A tarlóba ájult bácskai mezőkön nagy tél közelgett. Halódott ez a szűkös, akácok kis magyar világ. Céltalan kapkodások zárt tenyerén elpenészesedett minden jóbéllyeges értékünk. Nyelvünket létjogos eszközzé degradálták. Szomszédságunkban enyészett villáit építették.

De valamikor volt egy gátat őrző ember itt a becseji vég-tájon, aki a Tisza áradásait figyelte és a megkötött pusztulás duzzadó mellvédjén állva rádöbbsent a küzdés kertes szépségeire. Egyszerű ember volt, akit mifelénk ezzel a szóval illettek: paraszt. Az élet mesgyéjén tűnődve, egyszerű nyelvével meleg jóságokra ébredt. Megértette a gátépítő ember lélekszakadásokat bevilágító szándékát. És anélkül, hogy tudta volna, hogy ezt a szándékot kulturának hívják majd ő utána, daltkedvelő társaságot alapított, amelyből a több, mint hatvan éves becseji Népkör lett. Ebben a Népkörben hatvan év után is élt a gátat őrző ember dalkedvelő szelleme és amikor úgy látszott, hogy már nincs több dal a mi nyelvünkben, e Népkör hatvanadik évét azzal akarta megünnepelni, hogy vendégül látta a maga multjához, »világnézeti különbség« nélkül azokat, akikben dalt sejtett. Láttam már nagy »kulturmanifesztációkat«, láttam bekötött és elégetett zászlókat, meggyalázott szobrokat, új kulturák gyilkos tűzvészét, vérítas carmagnolokat, de ilyen megrendítő kulturát még nem. A szegénység Dante-i pokla vonult fel, hogy hirt adjon az elveszhetetlen dalról... Néhány dinár, egy-két megkopott könyv, majd csak egy-két zokogó szó hullott az ünnep oltárára ajándéknak. A Népkör elnöke meggörnyedt ennyi erő alatt. A koldúsasszony két fillérére gondolt talán?... De nem, ennyi utolsó fillérre ki mert volna gondolni! És az elnök nemesen szép alakja egyre egye-

nesebb, különös távlatok ígérete száladozott az előtte megnyílt oltáron gazdagodó szegénység fölött és egy új pünkösöd mindenkire szóló nyelvén ezerszínű gazdagsággal felelt: itt mi vagyunk a legszegényebbek, a vendéglátók, akiket a ti gazdagságtok magához emel...

És végül egy fiatal béres állott a szegénység gazdag oltára elé és mondja: én csak szántani tudok... és fekete ünnepelőjének terméstelen elhasznátságú zsebéből száz dinárt tesz megállott szavainak melegével a gátat őrző ember ünnepén megnyitott új lélektűz fénye alá...

Kornél előttem állott lázas-reszketőn, fehér-sápadtan, meghatott, finom metszésű lelkes arcán szívbemetsző vonaglásokkal. Maga elé nézett, mint aki nem mer megmozdulni... akkor sem mert felnézni, mikor a becseji szerb esperes felköszöntötte ezt a termés alá szántó kultúrát az egymásratalálás testvérszávaival.

Sokszor gondoltam rá, mit érzett Kornél akkor, abban a fájó reszketésben. Most már tudom...

Akkor virágozott föl benne a Kalangya dalt őrző, szakadékokat bevilágító, tarlótlán emberderűje...

— — —

Valahogy megtudta, hogy beteg vagyok. Oh, ő számon tartott bennünket. Távirati választ kért: »és jelöld meg az időt, mikor jöhetek. Nagyon aggódom érted«. Tudtam, hogy akkor már egyre több pillanat száll el Tőle árnyékos lassúsággal, hogy a hőmérő piros vonalán túl otthonos a kopott, fehér bizonyosság. Felkészültem magam, a napot emésztő útra. Késő, felleges alkony ballagott az őszt váró akácok alatt, míg Sztári Szívác dombra futó szőlőiből hidegen csapott a csend. Még messze volt a szüret. Csak az ősz volt itt, hallgatagon, a hullott lombok szellőtől kavart sóhajaiban. Lehet, hogy valamit bevitettem ebből az őt köszöntő szavaim félelmességében. Vagy talán erről ismert rám, mert mosollyal fogadott...

Milyen jó vagy te, szólt, felkerestél. Aztán képeket mutatott, finom, bensőséges pasztelket és hűs, megértő könyveket. Ugy-e most sokat dolgozol? — emelte rám most értemvilágító nézését. A vacsoránál a nagyasszony, Anyja jobbjára ültetett. A lámpa körül puha lepkék szálltak. Emlékeztetem tavaszi utazására. Ő Szicília édes nyelvéről beszélt s a látás tavasz gyöngédsége megtellett Isola Bella romlatlan szépségeivel. A Nagyasszony vállamat érintette, látja, szól, Kornél nem pihen. Az udvar mélyéből felbukkant a hold egy könnyűszárnyú, pihés felhőcsipke mögül, Kornél a Nagyasszony

tiszta mása volt. Meg kellett mondanom ezt. A Nagyasszony a folyosó megriadt, elkészülő tavaszi vendégeire mutat...

Megzavartuk a feoskéket... És én megcsókoltam a kis fészekre mutató, bánatos intést...

Aludjon jól nálunk. Búcsúzott a Nagyasszony. Kornél, ne fáraszd sokáig a vendéget! Ekkor kilenc óra volt és Kornél hajnali három óráig hallgatta rövid időközökben a szívemet.

Láttam, küzd a szókkal, Ő, aki minden szót egy külön világgal ért. Segítségére kellett jönnöm. Mondd, komoly?

Végre letette a hallgatót. És meghatottan a kérdés egyszerűségétől, felelt: nem!

Éreznem kellett, hogy igen örült hogy ezt mondhatta. De én nem tudtam neki válaszolni semmit, mert akkor láttam először hogy az örömet sem olyan könnyű kimondani annak, aki örülni igazán mer...

— — —

Most már kincsőrző magamraébredéssel vigyázom leveleim. A levél, ez az elrejtett megnyilatkozás, ma már igen ritka közeledési forma. Az élet elszürkült, az emberek elhidegültek. A szókból hiányzik az élet meleg átélése, a szók kifosztott szegények, nem féltett árvák. Ő volt itt az első, aki kimondta: a kihűlt szó a legnagyobb leszegényedés. A kulturálatlanság halálbélyege. Minden szót egy nagy emberi megnyílás szült minden nyelvben. Vigyázzunk emberségünk e szép kincseire, őrizzük meg a nyelv hozzánk szóló jóságait. Generációkat talán soha senki úgy el nem választott egymástól, mint a nyelv mai ridegsége. Az élet elanyagiasodása sok időt vesz el az egyéni felemelkedéstől, sőt egészen lefoglalja már azt a kenyérharc kiméletlensége. És mégis, vajjon ellent lehet-e állni az értelmét meglelt szónak? Van-e valaki, aki ki tudja magát vonni a szó ősi ígézete alól, ha az őszinte élményt csillant föl? És a kisebbségi életben százszorosan drága minden szó. Hiszen a magára maradt embert ékesíti fel a lélek megtartó erejével.

Kornél rengeteg levelet írt. Nyelvünk csodaerejű forrása van e levelekben. Ha kiválogatnánk csak a tized részét e leveleknek és összegyűjtve kiadnánk, hitettevő új Mikos Kelemennel gazdagodna nyelvünk — csak eszköznek megcsúfolt anyabimbós, életterhes, lelket termő, mindig tavaszos fája.

— — —

Esőt könnyező felhők hajoltak össze a korán jött sír felett. A bácskai mezők csodálkozták a csodaként megeredt

esőt, amely hónapos szomjuságból csordult a megszántásra csillapult fekete sikon. Olyan különös volt ez az eső, amely nem akart eljönni és azon a koporsós reggelen, a beláthatatlan kék derűből nagy cseppekben, lélekszakasztó, rögsúlyosan mégis eleredt... A rögök búcsúja volt ez!.... Fehér márvánnyá lett, tiszta emberarc körül harmatot ivott a porrá tehetetlenedett szomjú föld. A természet ősi tava fölött a lélekké vált idő lebegett. A rög megittasult, fiatal sarában pedig örvendtek a pici magok, amit elhintett a teremtés örök törvénye...

A rögök szép napja illatozott.

— — —

Eggyé lett örökre az álmával, amelyen át mégis megközelítette a dolgok fölötti magasságokat...

Kristály István.

Egy levél a sztári-sziváci költő akáckoszorújához

Tin Ujevics verse: Sugaras jegenyék

Ők: emelt homloknak, sellózó a hajuk, széles-bátor a mellük —
hangjuk mennydörgéstől morajlik s a tenger: ébred velük ...
Mikor kézzel: csak intenek — kitárul ég pereme —
lázadnak s feltörnek a mennybe! ... éterekbe.

De az erejükért hálások ők a szenvedésnek ...
rabságnak, inségnek s ő fekete kiséretüknek ...
Ők birják a hit erejét: ami él a végzetben —
és forró fényeket: mi villog a sötétben —
s a napot: a felleghben.

Sasok lendülete: bátor sugaras madaraké — övék,
ők: ismerik mi legmélyebb húrjaink zenéjét —
Lég szárnyalói, átölelői égnek —
szabadság vivói, hősi szépségnek —
emberek magukért: önkarjuk kisdede —
születvén sirásban és kinokban megérve.

Férfiúi jobbjuk szünetlenül emel
sziklát: emberségnek! ... Prometheus lelke.
S hol csillan lelkiismeret: élet szikrája —
köröttük sereglik óriások hada
igazság harcára!

De fejük magányban: az igazult tiszta.
Legfent a tetőn, sötét sereg felett,
hol ostobák s rossztevők nem értik őket...
mint csodás, zöldelő jegenyéknek csúcsa:
villámként fényderűt hasitnak magukba!

Igy: igazságba — hozzájuk futnak utak
a völgyből — hol lélegzik öle folyóknak,
hol kicsi virágok kéklenek, pirulnak —
örvénybe kavarva a szálló ég boltján —
mig a lángoló ősz biztos utakon vár...

Mi belépünk a fehér ejtőn a csendbe.
Ők: tartják maguk hűsen fent, fent remegve...
Ébresztenek tikkadt, vagy fényre éhes szemet:
miért nem tudnak, ó miért nem, felemelni minket?!

Csúcsok felett, ahol fészkelnek a dalok —
Csak tündérek szállnak, vagy zúgnak viharok —
s felettük nap és csillagok és csillagok...

Fordította: **Kristály István.**

Fedora

1922...

A sztári sziváci doktort a szomszéd faluba beteghez viszik. Erősen süt a nap. Porzik a rossz megyei út. Lépten-nyomon kátyúba zökken a kocsi, a doktort kegyetlenül lovagoltatja a féderes ülés.

Hőség, por, rabvillató kocsirázás közben a Magyar Könyvtár füzetébe merül az orvos. Szerepet tanul belőle... **Fedóra:** Színmű öt felvonásban. Jövő szombat este az új sztárisziváci doktor eljátsza Fedóra egyik szerepét.

A kocsin tanult. Nem ért rá máshol. 1922... A konjunktúra félelmetes magasságokban repült. Mindenki dolgozik. Mindenki pénzt keres és azt száz ürügy alatt össze-vissza költi el. A paraszt zongorát vesz és orvost hivat.

Az új sziváci doktor reggeltől estig biciklivel járja betegeit, egy nap három faluban is meg kell fordulnia. Bizony csak így, hogy Kulára viszik jut hozzá, hogy szerepét tanulgathassa. Néha-néha félre teszi a füzetet. Elborul. Eszébe jut, hogy Dettrének vasárnapra vezércikket ígért. No az is meglesz. Meg kell lenni. A vasárnapi cikk is van olyan fontos feladat, mint a szombat esti műkedvelői játék...

*

Estéлит harangoznak Kulán. A sziváci doktor indulóban van hazafelé. Kocsija előtt porköpenyét ügyetlenül rángatja magára. Autó robog el mellette, benne ismerős ül. A sofőr fékező. Az ismerős széles gesztusokkal, öblös hangon üdvözlí a doktort:

— Szervusz Kornél!

A doktor szeliden mosolyog és várja az ismerőst, aki már kiugrott kocsijából és hangos örömet előre lóditva, öles léptekkel siet feléje. Várta két vagy három perces sorsát, mellyel most ajándékozta meg ez az autósapkás, ez az olajos bőrkabátba bujt, messze városi ember. Túri, hogy nyalábolja ölelésével, hogy a levegőbe emelje s rázogassa. Ijedten hallja:

— Barátom... ez aztán a véletlen. Épen arra gondoltam, hogy már ha keresztül megyek Szivácon, benézek hozzád, eltöltök veled egy estét. Remélem, az én kocsimon meggyünk tovább?

Nincs menekvés! Nem néhány percnyi sorsról van itt szó. A régi iskolatárs, a lelkes barát már döntött, beléje karolt, beültette kocsijába és majd otthon fogadhatja vendégül. Vacsorát kell főzetnie, sört, bort kell összehordatnia, éjfélig vagy talán még tovább is ott ülni a lebzselő vendég mellett, beszívni a nehéz szivarfüstöt... Pedig neki dolga van, ez az elherdált éjszaka örökké hiányozni fog.

De gondolatai nincsenek arcára írva. Kék szemei szeliden mosolyognak, szinte biztatják vendégéül fölcsapott ismerősét, aki pillanatra véletlenül belekeverődött tekintetébe.

— Tudom, hogy vendégszerető ember vagy. Anyád híres konyhájára sokszor gondolok vissza. A te drága édesanyád főztéből eszem én ma este... Köszönöm neked Kornélkám... Hogy vagy?... A múlt héten beszéltem Mari nénivel. Sok szépet mesélt felőled. Nagy-büszkén mondta, hogy te vagy itt a magyar irodalom minden reménysége.

— Téged érdekel az irodalom? — szólalt meg a sziváci doktor. Mint véletlen ajándékot fogadta, hogy útitársa zajos beszédéből kicsapott feléje az »irodalom« szó. Belülről is megbékélten mosolygott.

— Hogy engem érdekel-e az irodalom?... Hogy a csudába ne érdekelne! Csak volna időm hozzá! Kinek van arra ideje? Nekem traktorokat kell eladnom. Két-háromszáz-ezer jugókoronát kell havonként megkeresnem. Ford rám parancsolt. Különben fuccs a képviseletnek... És közben még műtrágyát is muszáj eladnom... Ki tud ma egy képviseletből rendesen megélni?

Harsogva nevetett. S öntelten a sziváci doktorra nézett, kinek fanyar mosolyából elismerést olvasott ki.

— Tudod, — beszélt tovább nagy lendülettel Kotlay Jani, — rábeszéltek! Volt már négy szemeszterem, de rábeszéltek! Jó kiállásu legény vagyok, rendes a pofám... Gépügynök?... Gépügynök!... Összeverek egy pár milliót. A magyar úrnak is szabad összeverni egy pár milliót...

A sziváci doktor az autó egyik sarkába bujva bámult a beszélőre. Ugy tett, mintha figyelne, pedig csendben a szerepét memorizálta.

Az ülésről lecsuszott a Magyar Könyvtár füzete. Utána kapott, de Kotlay Jani ügyesebb volt, felvette, megnézte és elolvasta a címlapot: Fedora.

— Olvastam ezt a darabot. Nagyon szép, szomorú darab. Még gimnázista koromban olvastam.

— Kötelező olvasmány volt.

— Lehet... Nem emlékszem... Mindig kívántam, hogy egyszer színpadon láthassam.

— Akarod látni színpadon?... Szombat este eljátszuk Sztári Szívácnak és Novi Szívácnak... Gyere el te is. Neked is eljátszuk.

— Te is játszol?

— Játszom.

— Te is? — mondta hitetlenkedve és furcsán nézegette a doktort... Aztán térdére ütött, harsogó nevetésre fakadt.

— Nohát ezt aztán megnézzük!

*

Kotlay Jani másnap ebéd után Szomborban az Olvasókörben preferánszozott, uzsonna után a Lloydban tártlizott, este pedig Szubotícán a Városi Kávéházban szórakozott. Mindenütt azzal mulattatta társaságát, hogy elmondta szíváci élményét. Jóízűen, a maga módja szerint mesélte el, hogy mi készül Szívácson. Szenteleky Kornél fellép a Fedórában. Írnokokkal, meseterlegényekkel, falusi kisasszonykakkal együtt kocsmában, hordókra épített színpadon műkedvelőzik. Földesurak, tanárok ügyvédek, orvosok, exportőrök, politikusok hallgatták Kotlay kávéházi tónusu viccelődéseit és hitetlenkedve rázogatták fejüket. Ujságírók, vajdasági írók grimaszos mosollyal fogadták a hirt.

Kotlay Jani mindenkit meghívott a szíváci előadásra. Nem lehet elmulasztani, meg kell nézni Fedórát Szívácson, látni kell Kornélt a színpadon.

Istenem, nem értették meg Kornélt. Sem ő, se te, sem én.

*

Mglátogatta a huga.

— Kornélkám, kinevetnek. Kérlek tégy le arról, hogy fellépj szombat este. A szombori urak mulatnak rajtad. Nevetéséssé teszed magadat.

Csendesítette a hugát:

— Nem hagyhatom el társaimat. Az urak mulassanak. A jó urak... Persze, heccet látnak benne... Ostobák... Drágám, figyelj ide. Tudod, hogy zenekart is szervezek. És ha nem akad muzikális dobos, akkor én fogom a zenekarban verni a dobos... Együgyűek... Nem látják meg, hogy ez is munka. Ezt a munkát is el kell végezni. Sőt, itt kell elkezdeni a munkát. Nagy dolog az, ha az elhagyott, mindenkitől elhanya-

golt faluban husz ember összeáll és szerepeket dadognak, negyven ember kórusban énekel, harminc ember zenekarban muzsikál. A lelkek legtisztább szervezkedése ez... Szellemi élet... Bizzál bennem, Györgyikém, ne törődj az urakkal... Látod már ők is idefigyelnek. Egyelőre gunyosan néznek Szívác felé... De talán egyszer eltűnik arcukról, lelkükből a grimasz és rádöbbennek a példára.

*

Szombat este meggyújtották a sziváci vendéglő nagytermében a karbid lámpákat. A hevenyészett színpad előtt százféle székből sűrűn rakott sorok várták a közönséget.

A színpadon a szereplők fülledt izgalomban, mint agyonfestett viaszfigurák álltak és agyukban ijesztő rémként cövekesegett a jelenésüket megelőző »végszó«.

A férföltözőben a híres szombori színházi fodrász Kornél festi. Halkan tárgyal vele: »Ez az igazi grófi arcvisélet... Kornél mosolyog és a parókák, szakállak, bajuszok gubancából egy konyuló bajuszt választ ki.

A fodrász már elment. Kornél a tükörben nézi magát. Bámulja az idegen arcot. Mosolyog, de a bágyadt mosoly megbuvik a vastag festék alatt, csak kék szeméből ömlik a derű, melyet egy csipetnyi grimasz árnyékol be.

Kopogtatnak.

Fedóra lép be.

— Művész nő! — tréfálkozik Kornél — Talán még egy utolsó próbát kíván a legkényesebb, legnehezebb jelenetünk-ből? Higyje el ez a próba sem segítene. Hangom gyöngé... nem tudom a nagy szavakat harsogva kiáltani.

— Maga nem szerepet játszik... Engedje meg Szenteleky hogy megmondjam, maga ez estén...

Megfogta a leány kezét. Nem engedte a mondatot befejezni.

— Kérem, ne essék ki szerepe hangulatából... Tíz perc múlva a színpadon lesz dolga. Együtt játszunk. Nekünk már most is a szerepünkben kell élni.

— Tudom, hogy a mai est ünnepe magának. Egy pillanattig részt akartam venni benne.

Megint kopogtak.

Egy szubotical ujságíró lépett be. Fedóra észrevétlenül távozott. Az ujságíró, fiatal ember, szinte gyerek. Bizalmaskodó, csintalan modorban beszélt.

— Aranyos Szenteleky úr, a szerkesztő úr szívből üdvözli. Ő küldött ide engem, hogy írjak az előadásról. Legalább

két hasábot kell írni, így parancsolta. Két hasáb! Kicsit sok egy műkedvelő előadásról. Mivel töltsen ki a két hasábot? Aranyos Szenteleky úr, adjon nekem egy hasábra való intervjut.

— Talán, majd az előadás után — mondta tétovázó hangon Kornél.

Sajnos az előadás után nyomban visszamegyek Szuboticára. Autóval vagyunk itten. Drága Szenteleky úr, nem is tudja, hogy hányan jöttünk el Szuboticáról magát megnézni! Három autóval jöttünk. Örülten kíváncsiak vagyunk. Csuda dolog ez. Szenteleky jeles író, nézzük meg milyen műkedvelő színész?

— Nem erről van szó... Hígyje el nem erről van szó... Kérem ne csináljanak lármát ebből az ügyből... Ha nem értik meg, hogy miről van szó, ne beszéljenek, ne írjanak róla.

Haragudott. Máskor szelid tekintete most parancsolt. De az újságíró nem vette észre, hogy elküldték. Ott maradt és kuncogását visszafojtva, noteszében jegyezgetni kezdett.

— Kár jegyezni! — szólt kemény hangon Kornél.

Az újságíró csodálkozva figyelt föl. Meglepte, hogy a mindig csendes hang ily nagy erőre kapott.

— Hallom, hogy mulatnak rajtam. Nem baj. Tudom, hogy mit csinálok. Kulturát! Nem hiszi?... Jöjjön...

Karonfogta az újságírót. Kivezette a színpadra. A függönyhöz léptek. Kornél szemnyi kört furt a függönyön. Kitekintett.

És látta a falusi kocsmaterem zsufolt széksorait. Ötszáz ember gyült egybe. A két Szivác népe ünnepi ruhában. Ferencjózsef és kékdolmány. Kalap és kendő. Párfőm és levendula. A ragyogó ünnepi hangulat sorát csak itt ott bénítja meg egy vállveregető mosoly, rosszalkodó fintor. De ezt nem veszi észre Kornél. Nem veszi észre az első sor furcsa jókedvét. Pedig ha észrevenné, ha megnézné az elsősorban ülőket, az idegeket, a városi vendégeket, mind megismerné. Ott ülnek egymás mellett: Kotlay Jani és társai, a földbirtokos, a jeles ügyvéd, a szigorló orvos, a nyegle ifju, aki apja pénzéből Budapesten Zágrebban, Bécsben fényesen lebzsel... Hogy került ma ide? És hogy kerültek ide a többiek? Miért ülnek itt szmokingban, miért nevetgélnek, zsivajognak, miért jöttek ide?... Miért várnak itt furcsa jólétük számára attrakciót?

Kornél nem nézi az első sorba furakodott hivatlanokat. Azokban gyönyörködik, akiknek ma estére találkozót adott. Boldog. Néhány száz ember ül a nézőtéren. Ők már megvanak...

Elengedte a függönyt. Az újságíróra tekintett, aki szintén a közönséget kémlelte. Megérintette a vállát.

— Látta?

— Láttam... Megható... Én megértem önt... Köszönöm, hogy megmutatta...

— Mingyárt elkezdjük...

— Igen, megyek... Köszönöm... Ha megengedi, ezt irom meg... így irom meg.

— Így, jó lesz.

Szenteleky Kornél egyedül maradt. Mégegyszer megleste a nézőteret, aztán betelt lélekkel indult a színpalak mögé.

Radó Imre.

Ellesett pillanatok

Szenteleky Kornél életéből

A kortársak mindég zavartan állanak nagy halottaik mellett. Ugy érzik, hogy ők tartoznak halottjuk életszámadásával. A rohanó élet ezer gátja, az emberi lelkiség nem engedi, hogy az élővel összegeztessék munkáját. A halott pedig nem ad számadást, nem vádol, nem védekezik, nem világosít meg, helyre nem igazít. Homályt nem oszlat szét, leplet nem takar fel.

Szenteleky Kornél bűvös egyéniségét életében is éreztük. De halála után csodálatosan megnőtt lényének varázsa. Kereszünk, kutatjuk minden lépését, minden mozdulatát. Ő, ellentmondásokra is találunk. De ez nem őt kisebbíti, hanem töprengésünket növeli.

A mű, amelyen dolgozott, hőmpölygésben lévő folyamat. A kövek kibaltázva, de faragatlanul, vagy félig csiszolva szerkezetbe fekszenek. A lelket ébresztő, parancsot osztó, a szigorú bíráló, a fizetséget adó pallér nincsen.

Elhagyta munkahelyét.

Amíg élt, vezette az építést. Nem méregettük őt, munkánk nem engedte. Hordtuk a téglát szorgalmasan és örültünk a jó szónak. Az épület alapjait mégis lerakta. A tervrajzot itt hagyta. A munka nem maradt félbe. A fundamentum erős. És akik a felépítésben kételkednek, azok Szenteleky Kornél alkotását nem ismerik, nem értékelik, erejében és lelkiségében még most sem hisznek.

Elveszett képességét, nagy tehetségét szent hittel pótoljuk. Ez a hit termeli ki, szüli meg azt, aki helyére állani hivatott. Az örökös kellő időben jön majd el. Csokonaitól Petőfi, tőlük Ady akkor vette át az örökséget, amikor az idő a beteljesedést megkívánta.

Szenteleky Kornél elhivatottságát teljesen betöltötte. Hiánytalanul, egészen. Sok feladat várt még rá. Ragyogó szellemének, nemes lényének sok színes virágát vitte magával. Elvesztettük az embert, siratjuk a barátot, de a köznek mindent odaadott, aminek adására rendeltetett. Irodalmi és kritikai

művein felül, vallásalapító módjára; hitet adott. Hitének lényege, legfőbb tétele: kultúránk bármelyik zsenge hajtását, ha a legszikkadtabb talajba is ültetjük, az szárba szökken, kihajt és virágzik.

Megteremtette a délszlávországi magyar irodalmat.

Ő is ezt tekintette élete fő művének. Egyik utolsó írásában is tanuságot tesz erről. Intelemszerűen, szeliden, de meggyőződéssel fordul a kételkedők felé. »Szeressük azt, ami a miénk«.

Alig távozott és döbbenettel állapítjuk meg, hogy nagy, hitet adó élete számunkra is tele volt rejtéllyel. Életében mint mindenki, vele is az emberi természet egyforma alapjának tág közössége keretein belül érintkeztünk. Még hajnalig tartó meghitt beszélgetéseken is. Az emberi természet közössége ennél többet nem ad. Ugy járt közöttünk, mint mindenki más, talán csak halkabban, szerényebben. Nagy elhivatottságának tudatában volt, de takarta és külszínben igyekezett környezetéhez hasonlítani.

Tudtunk lényének sokféle színéről, emelkedettségéről, érzékeny lelkiségéről, szellemének biztos ítélőképességéről, költői vénájáról, fejlett művészi érzékéről. Zenei és festői hajlamairól. Ismertük benne a jó gyermeket, a családfenntartó lelkiismeretességét. Sok, sok nagy és apró tulajdonságait.

És most, hogy nincs közöttünk, lénye rejtéllyé vált és lelkiségének, képességeinek végső forrását áthatolhatatlan homály borítja. A tudomány már rég feladta, hogy a lélek rejtett életének mélységeit a maga eszközeivel kutassa. Egyedül intuíciónk lehet vezetőnk, hogy lelkének nagy misztériumába betekinthessünk.

Nagy műve él, szivünkbe és tudatunkba véste. Őt magát kevéssé, lényének fragmentjeiben ismerjük csak. Talán, ha ezeket a töredékeket összegyűjtjük, összerakjuk, közelebb jutunk hozzá. Bonyolult lényének titkait élete apró megnyilvánulásaiából deríthetjük ki. Ezeket kell összehordani, hogy lelkének nagysága a maga egészében domborodjon ki. Az eredmény talán tökéletlen, csak vázlat lesz, de minden egyes adat, amit leírunk, egy sugár lelkéből, egy pillantás lényébe.

Ehhez a nagy munkához néhány jelentéktelen apróságot jegyzek fel. Amikor történtek, semmiségek voltak, ma, ha azokra visszagondolok, mélyült értelmük.

Szenteleky munkáit, irodalmi törekvéseit előbb ismertem, mint őt magát. Szerény írásaimat közös barátunk, Radó Imre mutatta be. Így vett ő rólam először tudomást. De utjaink amugy is törvényszerűséggel futottak egymásba. Ő a lelkek istápolója, szép igazságunk álmodója volt. Én törekvéseink reális pionirja. Célunk egy volt, szerepünk más. Szentelekyből teljesen hiányzott a gyakorlati érzék. Nagy terveinek realizálásától távol állott. A könyvkiadási technika, az irodalmi propaganda, a naponta ismétlődő roham és harc, az állítások mindig megújuló mechanikája, idegen volt előtte. Bár jól tudta, hogy ezek nélkül minden akarása meddő, céltalan. Ez adta első találkozásunkhoz a kimondott okot.

Szenteleky Szuboticára jött, vendégem volt. Bármennyire is gyakorlati értelme volt összejövetelünknek, ünnepi érzéssel vártam. Első találkozásunk külső formája látszólag a szokott szívélyesség kereteiben mozgott. De kiéreztem, hogy két ismerős találkozik először.

Egyik szobámban Greco Madonnájának nagyon jó másolata függ. Szenteleky megpillantotta a képet és egy árnyalattal emeltebb hangon ejtette ki:

- Greco.
- Szereted?
- Nagyon szeretem.

Pár pillanatig szótlantul néztük a képet és átfutott rajtunk Greco nyugtalan, idegbomlasztó kinlódásának érzete, zseniális alkotásának lelkesége.

Igy éreztük. Bizonyságom van erre. Szenteleky, aki nem volt áradozó természetű, hosszan rám nézett, karonfogott és szótlantul mentünk ki a szobából.

Ezen a találkozón többen vettek részt. Írók, könyvkiadók. Az estét áttanácskoztuk. Ezerfejű problémáról, értékeink megjelentetéséről volt szó. Éjfél felé oszlott szét a társaság. Szenteleky nálam lakott, ketten maradtunk. Néhány pillanattig szótlantul néztünk egymásra. Benső örömet éreztem, mert úgy véltem, hogy az éjszaka csendjében vele lehetek, hallgathatom őt. De ő megfordult, kiment és kis sárga bőr kézitáskájával tért vissza. Tétován megállt a szoba közepén, arcán tanácstalanság ült.

Mi egyebet tehettem, éjfélkor vendégemmel, aki látszólag zavartan állt előttem, táskával kezében; így szóltam hozzá:

- Kornél, utaztál, késő van, fáradt lehetsz, fekjüdj le.

Szerettem volna beszélgetni vele. Fürödni lelkében, szellemében. De a vendégemnek tartoztam ezzel az udvariassággal.

— Igen, igen — mondta bizonytalanul; bucsuztunk és be-
ment szobájába.

Másnap elutazott. Engem már korán reggel dolgaim sür-
gettek el mellőle. Bucsuzásunkkor ezt mondta:

— Szerettem volna az éjjel veled még sok mindenről be-
szélni, de nem akartalak zavarni.

Nagyon bosszankodtam ezen. Pótolhatatlan veszteségnek
éreztem az elmaradt beszélgetést. Mindketten egyet akartunk,
de túlérzékenysége, határtalan tapintata ezt lehetetlenné
tette.

Személyes érintkezésében ez a motívum gyakran döntő sze-
repet játszott.

*

Terveink kezdtek megvalósulni, sűrűn leveleztünk. A sze-
mélyes érintkezést még sem pótolhattuk. Ő nehezen utazott,
sem orvosi foglalkozása, sem a pusztító kór nem engedte. Mi
jártunk ki hozzá.

Ilyenkor nála vacsoráztunk. Az asztalfőn Nagyasszony
édesanyja ült. Tizenegy óra felé kopognak. Az orvost a beteg-
hez hívják. Szenteleky készülődik. Künn zabolátlanul tombol
a szél. Rázza az ablaktáblákat. Metsző hideg van. Az ősz tél-
be hajlik. Sápadt, soványodó arcára nézek, a szívem majd meg-
szakad érte.

— Veled jövök Kornél, úgy is beszélnem kell — vetem oda
látszólag könnyedén.

Tiltakozik, részvétet sejt és azt nem tűrte. Csak mikor
édesanyja szól rá, akkor enged.

Kilépünk a kapun. A szél rajtaütéssel hideg csipős port
csap arcunkba. Szenteleky köhög.

— Ne menj Kornél — kérlelem — ez lehetetlen!

Ő szótlánul indul. A szél hóval kevert port vág hozzánk.
Szenteleky fulladozik a köhögéstől. Őt lépésenként megállunk,
nem bírja légzéssel az utat. Végtelennek tűnik a cél. A söté-
tétségben az egyetlen fény, zseblámpájának bágyadt sugara,
mint lidérc himbálózik. A szíváci uccák hepe-hupásak. Fárad-
tan mássza meg az emelkedéseket. Többet állunk, mint me-
gyünk. Ilyenkor hátat fordítunk a szélnek, mert még az egész-
séges tüdő sem juthat másképp levegőhöz.

Megérkeztünk a beteghez. Két kiéhezett komondor barát-
ságtalanul fogad. A házból sötét, kendős alakok bujnak elő.
Elszegényedett parasztgazda rosszlevegőjű, gerendás szobá-
ban fekszik. Körülötte a családtagok. Az eset egyszerű; ismé-
telt szélhűdés. Megvizsgálja gondosan, nincs sok tennivalója.
Leül az asztalhoz. Sercegő petróleumlámpa világítja meg ar-

cát. Körülfogják, beszélgetnek. Indul, belső zsebébe nyul és ő, az orvos pénzt vesz elő és az egyik öregasszonynak adja. Nekem hátat fordít, hogy ezt ne lássam.

Megint az uccán vagyunk. A szél eszeveszetten tombol. Homokot csap arcomba, szemeim könnyesek lesznek, nem tudom, mitől?

*

Lázás munkában voltunk. Népszerűsítettük íróinkat, ismertettük irodalmunkat. Városszerte megrendeztük a Kalangya irodalmi estélyeket. Noviszád volt az első állomásunk. Ide még meghívtuk őt. Már nem jöhetett el. Levélben válaszolt és többek között ezt írta:

»Nagyon sajnálom, hogy vasárnap este nem lehetek köztetek. Nekem fáj legjobban, hogy örök árvaságra vagyok ítélve, de ezt megváltoztatni nem lehet. Semmi értelme se lenne nyavalyás testemet odavonszolni, olcsó részvéteket és szánalmat elkönyvelni s aztán itthon jó pár napig, vagy hétig sinyleni a kirándulást. Egy lázas, hápogós, kinzó köhögésektől görnyedő ember nem való társaságba, még kevésbé a felolvasó asztal mellé. Lélekben mindig veletek vagyok, különösen vasárnap este nem távozom el mellőletek«.

Irodalmi estélyünket így hát nélküle tartottuk meg, de talán távolmaradása miatt az egész este az ő ünneplése volt. Hitünk és lelkesedésünk átragadt megértő közönségünkre. Sikerünk volt, ami még nagyobb tevékenységre sarkalt.

Szenteleky előadásaink lezajlásáról először mindig a napilapokból értesült. Mi azután külön is referáltunk neki. A forró esték, a közönségünk szeretetteljes rokonszenve érlelte meg bennünk azt a gondolatot, hogy Szentelekynek Szivácon rendezzük meg az immár népszerűvé vált Kalangya irodalmi estélyt. Érezze ő is a kitörő lelkesedést, lássa vetésének virágba borulását. De ismertük érzékeny természetét, csak hosszas tanácskozások után, szinte ravaszkodva közöltük tervünket. Nem neki, hanem a sziváciaknak — így adtuk elő — rendezzük azt.

Szenteleky ezt elhárította. Ezt írta:

»A sziváci ünnepség teljesen megvalósíthatatlan. Itt nincsenek magyarok, csak ezer magyar zsellér él a szláv-germán tömegben, a magyarul érző intelligencia őt, legfeljebb hat család. Itt három embert sem tudok elszállásolni, harminc ember elhelyezése megoldhatatlan feladat. S ráadásul én olyan nyavalyás vagyok, hogy semmiféle ünnepségen nem tudnék részt venni. A láz, a köhögés valóságos antiszociális lényt formált belőlem. Nagyon köszönöm ezt a megható ragaszkodást,

a hatalmas hegy megmozdulását, de Mohamedből már semmit sem lehet csinálni, legjobb őt nyugton hagyni».

Mi ismertük Szivácot. Ez a falu úgy sem került volna még sorra. Előadásunkat neki akartuk rendezni. Igazát belátuk és elállottunk ettől.

Irodalmi estélyeink iránt élénken érdeklődött. Nagy figyelemmel kísérte minden lépésünk, hiszen ő állott ezek mögött, az ő szelleme élte, táplálta megmozdulásunkat. Látogatásaimkor apróra kikérdezett. Egyik beszámolóm alkalmával megkért, legközelebb hozzam ki előadásomat. Műsoraink minden számát jól ismerte, hiszen minden novella, minden vers érezte simitó kezét. De az én előadásom, ami irodalmi program és propaganda is volt, ismeretlen volt előtte. Megígérttem és megtettem.

Egyik délután magammal vittem. Rendelőjében öt óra felé végzett. Rögtön lefeküdt. Láza ilyenkor erősödött. Ágya mellé ültem, halkán beszélgettünk. Szerettem volna előadásomat felolvasni, de resteltem előhozakodni ezzel. Talán terhes neki, talán tetszeglőnek gondol. Hallgattam hát erről macacsul. A vacsorához felkelt. Közvetlen utána megint lefeküdt. Ismét ágya mellett voltam, végül ő tört meg.

— Elhoztad a felolvasásod?

— Igen.

— Olvasd fel.

Nagyasszony édesanyját kérte. Én olvasni kezdtem. Felült ágyában, előre hajolva figyelt. Amikor a róla szóló részhez értem, megtörtem felolvasásom. Azt mondtam, hogy mindkettőnknek jobb, ha a róla szóló részt kihagyom. Beleegyezett. Nem olvashattam fel Szentelekynek, nemcsak az ő dicsérete miatt, nemcsak mert fájdalmat okoztam volna, hanem érzékenyülésem is meggátolt volna ebben. Hozzá fűztem ehhez még, hogy a róla szóló rész után »Ákácok az őszen« című versét olvastam fel. Előadásomat befejeztem. Melegen megdicsért, tekintete a távolba meredt. Pillanatokig hallgattunk.

— Csak az nem értem — törte meg a csendet — hogyan adhatod elő versem. Az nem alkalmas erre, egészen monoton.

— Dehogy — mondtam, titkos gondolatát eltalálva — engedd meg, előadom. És már is olvastam. Sokszor szavaltam el ezt a verset, de soha annyi érzéssel és melegséggel, mint akkor.

— Szép, szép — szólta el magát lelkesülten, — mintha nem is én irtam volna. Modulálható.

Meghatódott és annyira felélénkült, hogy sokáig nem engedett el maga mellől. Sejtettem, hogy örömet szereztem neki,

de csak később tudtam meg, hogy nagy öröme telt ebben, mert sokat emlegette.

Későn váltunk el egymástól. Én másik szobában kaptam szállást. Feldúlt érzésekkel feküdtem le és ha el-el szunnyadtam, elfojtott köhögése riasztott fel. Egyikünk sem aludt. Reggel megkérdezte, hogy köhögésével nem zavart-e, tudtam-e aludni?

— Köhögést? — csodálkoztam — nem hallottalak.

*

Kora délután ér az utas Szivácra. Szenteleky ilyenkor rendelőjében van. A falusi orvos fogat huz. Belépek. Szinte szörnyülködve látom, hogy ez a finom művű, törékeny fizikumú ember, hogyan tudta az ott heverő háromgyökérű, hatalmas zápfogat kihuzni.

Különben rendelője semmi különösét nem árul el. Rendes fehér tónusu, higienikus berendezés. Csak aki jobban szemügyre vette, furcsálhatta, hogy a sok orvosi könyv között, legalább ugyanannyi szépirodalmi mű foglal helyet. Íróasztalán garmadában levelek, kéziratok. Rendelője volt dolgozószobája is.

Uj páciens kopog. Az oldalajtón a lakószobába tűnök el.

Régi berendezésű, négy szobát lakott édesanyjával. Nem nagy értékű berendezés, de patinás. Tele mindenféle emlékekkel. Családi képek, kézimunkák, apró, kedves tárgyak. Minden szobában egy-két szekrény állott, zsufolva könyvekkel. A könyveknek még sincs elég helyük. Mindenütt könyv. A zongorán, a szekrényen, az asztalokon. Könyv, könyv hátán. Hálószekrényén kéziratok. Levelek halomszámra. Ágyában is leveleket írt.

Csendes falusi délután. Amig rendelőjében van, könyveit vizsgálom. Szobáról szobára járok, nézelődöm. A könyvekben széljegyzetek. Magyar és szerb könyveken kívül német, francia olasz és angol könyvek hevernek szerteszét. Amilyen nyelven olvasott, olyanon jegyzett is. Orvosi munkák is itt-ott. Betegségével sokat foglalkozhatott. Egy könyvre bukkantam, ami a tüdőbeteg lelki életét, speciális pszihikai folyamatát írja le.

Teljes tudatában volt betegségének, azt aprólékos részleteiben figyelte. Lelkében mi mehetett végbe, milyen küzdelmet folytathatott, arra igazán soha senki nem fog felelni tudni. Az élet szerelmese volt, a szépnek és jónak rajongója. A nevesnek, a nagyszerűnek imádója. Tervei, céljai voltak. Ugyanakkor a biztos pusztulás, a kór tüneteit figyelte. Betegségé-

ről nem-igen beszélt, igyekezett ez elől kitérni. Tapintatból kerültük is ezt a kérdést.

Ezen a napon konferenciánk volt. Többen érkeztek. Megindult a tanácskozás. Órákon át beszélgettünk. Többek közt arra kértem, hogy egyik könyvről írjon kritikát. Nem volt sürgős. Néhány napi időnk volt erre. Szótlanul felállt, bement rendelőjébe. Azt hittük valami dolga akadt. Alig mulhatott el tíz perc, hosszú árkus papirossal jött vissza. Tele volt írva az ő jellegzetes, apró szűrös betűivel. Egyetlen javítás, áthúzás nem volt azon. Klasszikus tömörséggel, ragyogóan oldott meg egy kényes feladatot. Könnyen dolgozott. Csak ezzel magyarázható, hogy annyit végzett. Kevesen tudják mennyit dolgozott! Egy vitánk alkalmából mégis elárult valamit. Ezt írta:

»Én szívesen csinálom tovább a dolgaimat: A kritikát, a buzdítást, az útmutatást, a tervek és elgondolások vázolását, ezt a szívós kazinczyskodó szerepet, de ismétlem, nem hiúságból — munkám nagyobb részéről úgy sem lehet tudomást szerezni — hanem tisztán kötelességérzetből. Bevalom neked: engem egy mélyebb kötelességérzet készítet a munkára«.

A sok beszélgetéstől fáradtnak, kimerültnek látszott.

Későre járt az idő, amikor elbucsuztunk. Autó várt ránk. Berobogtunk a jéjszakába. Az első falu előtt, fél uton autónk defektust kapott. A helyzet vigasztalan volt. Minden kísérlet eredménytelen maradt. A sofőr végre is beült helyére a reggelt várni. Visszamentünk Szivácra. Eszünkbe sem jutott volna éjnek idején Szentelekyt zavarni. De rendelőjének ablaka még világos volt. Gyengén kopogtunk. Ő megjelent az ablaknál, a hold megvilágította sápadt arcát, fehér orvosi köpenyét.

— Miért vagy még fenn, mit csinálsz?

— Korrigálok.

*

A Mártonhegyi szanatóriumból ezt írta:

»Én a lehető legnagyobb csendben igyekszem megjárni a hátralévő pár lépcsőfokot. Ez így van rendjén, ebbe mindketőnknek bele kell nyugodnunk (óh emlékszel-e a genovai temetőben a scala ultimóra). Eddig se panaszkodtam önmagamról, csak száraz tényeket közöltem, azt is a Te felszólításodra. Ezentul azonban felesleges lesz magamról minden szó, újabb terveid elvonják érdeklődésedet a munkaképtelenné vált munkatársról s én nyugodtan zárkózom be önmagamba, mint Marcus Aurelius hűvös, megtisztult magányába«.

Amikor hazajött, Szuboticán kiszállt. Önfeláldozó hitvese és én vártuk. Fáradt volt nagyon. Csendesen, nyugodtan beszélgettünk. Rájöttem, hogy még mindig remél, mert minden orvosi tudása és lemondása ellenére azt mondta, hogy miután most ennyire munkaképtelen, Sztankovity Broniszláv: Nečista krv című munkáját lassanként lefordítja. Ugy mondta, hogy neki kell vállalkozni erre, mert tömör délszerb stílusban írott könyv, tele van népies, török és bolgár kifejezésekkel.

Még dolgozni akart, tervezett és remélt. A pályaudvarra már nem tudott gyalog kimenni a fáradságtól. Kocsin hajtattunk oda. Az elválás pillanata érkezett. Máskor melegen bucsúztunk. Átöleltük egymást még nemrégén, amikor a határon átutazott. Most nem mertem érzékenyen bucsúzni tőle. Hátha félreérti, hátha sejtetem ezzel, hogy mi játszódik le bennem.

Megállt, rámnézett, mintegy várva, hogy mit akarok, hogy akarom. Zavaromat szerény mosollyal lepleztem.

Megértőn, végtelen szelidséggel nézett rám, mintha keresztül látna rajtam. Sirni szerettem volna, kiabálni, tiltakozni. Ő csak nyugodtan nézett. Arcán elfojtott szenvedés, messzibeli megismerés ült. Átszellemülten, szótlánul állt. Nem bírtam tovább. És minden belső kinom egy buta mondatba fulladt.

— Szervusz Kornél, szerencsés utat.

Kábultan, tompán mentem ki a pályaudvarról. Háborgó igazságtalanság érzése dult bennem. Nem láttam többé.

Kornél azóta megérkezett.

Kende Ferenc.

Szenteleky Kornél

1893 — 1933.

Született Pécsen, meghalt Sztári Szivácon.

*

Az emlékezés élet- és jellemrajzot kíván tőlünk, de Szentelekynek egyéniséget alakító és színező, fiatalabb éveiről alig vannak lényegesebb adataink s azok sem igen ellenőrizhetőek.

Szentelekynek nem voltak lélekgyökérig levilágító öntárciozások, így hát nem csoda, hogy értetlenül állunk életműve előtt, melynek ajtajához hiába keresünk kulcsot. A kulcsot Szenteleky sirba vitte magával. Csak a befejezett alkotás tűnődik nagy magányosságában. Megilletődve nézzük: Honnan vette s mikor rakta le a mester az alapot, honnan hordta össze a drága építőköveket s mily belső törvényszerűséggel illesztette őket egymáshoz? Mert a legfontosabbra most még nem tudunk választ adni: Hogyan lett Szenteleky azzá ami volt, mikor elment?

Nem ismertük ifjúsága lélek-útjait, nem tudjuk: mikor és hol barangolta és idegzette be azt a sokféle klimájú lélek- és kulturtájat, mely oly gazdag és nemes fénnel ragyogja be a harminc éves írónak Pechán József, novivrbász festőművészről irt »Színek és szenvedések« című, európai horizontú tanulmányát s a többi kritikai vagy vitairásait, mely a Bács-megyei Naplóban 1922 óta megjelent. Értelmetlenül állunk sokoldalú és mély műveltségével szemben, hiszen orvosi tanulmányai, profán foglalkozása, progresszív irányu, szellemi kapcsolata és tevékenysége, az idegen nyelvek tökéletes elsajátítása és az írással való próbálkozása szinte minden idejét lefoglalta. S emellett alig akadt számottevőbb, új könyv, melyet el ne olvasott volna. Hogyan juhatott el tehát már első kritikáiban annyi készségig, a dolgok látásában és megítélésében oly széles horizontig s a stílusban annyira egyéni karakterig? A századelő hihetetlenül fellendült, esztétikai kultúrája és szellemi újjászületése hajtotta a kritika felé vagy hozzájárult az idők mélyéből magával hozott veleszületett-

sége is? ... Még az öregkoránál fogva rosszakaratúan keserű gnómszerű Kiss József sem hallgathatja el a dicsérő szót, mikor a fiatal Szenteleky felolvasta előtte róla irt kritikáját: »Milyen szép cikk, milyen szép cikk. — Hogyan is tudott ilyen szép cikket írni?»

Hogy Szenteleky életét rekonstruálhassuk, nemcsak időtávlatra van szükségünk, hanem össze kell gyűjtenünk és feldolgoznunk szerteszórt s több kötetet kitevő levelezését is. Így talán közelebb jutunk ahhoz az emberhez, aki az utóbbi években sajnált már minden negyedórát, amit fölöslegességek elloptak idejéből s aki panaszkodva sóhajtott fel, mikor Rolandról azt olvasta, hogy nem aluszik többet napi négy óránál. »Bár én nékem is elegendő volna, de az én szervezetemnek hat óra kell«.

Ritka pillanatokban hullajtott el azonban egy-egy önvalomást. Fiatalabb éveiben még inkább, mint később. Általában elhárította maga felől az érdeklődést. Férfiatlannak érezte a lírai öntárukozást. Inkább figyelve hallgatott, mint beszélt. Válaszai rövidek voltak — mondattanilag többször kiépitettlenek. Gyakran félszegség érzett bennük. Vagy társalgásban: halk, sima udvariasság. Az igazság lázában azonban érdes keménységgel csaptak le mindig találó megjegyzései.

Szenteleky nem az élő szónak volt bizalmasa, hanem a tollnak, a papírnak. A papíron nem kell restelkedni, az ember lecsupaszíthatja önmagát s mégis úgy érzi, hogy nem maradt meztelenül. Szerelmese lehet a szavaknak, virágosra, színesre csókolhatja őket — simogathatja s becézheti s meg-megrázzhatja a Szépség szíromhullajtó fáját vagy fehérgyapjas vágyhajókat küldhet a messzi azurtengerre — senkihez semmi köze — magányosan kertészkedhetik a szavak meleg virágházában.

Szenteleky átadta önvalomásait a papírnak. S ha lírát irt, különösen prózáit, mindig érezni lehetett, hogy esztétikailag kifinomult ember forgatja a szavak vetélőjét a vérbeli muzsikus játszik a szavak zongoráján.

Ez az idő Szentelekynél a lírába való menekülés korszaka volt, a lírai önvalomásoké. A közlés, a megnyilatkozás vágya, oly erős, oly kényszerítő, hogy keresztül töri az Isola Bella-regény kereteit. Az alakok a költő gyönyörűséges lírai nyelvét használják.

De a negyvenes év felé közeledvén lírája egyre ritkábban ejt verskalászokat s meghéjasodik, megkeményszik, ha érző, meleg szíve dobogását nem is veszi el. A befelé tárukozó poéta az »Ugy fáj az élet« hangjában már kitakartságot, túl-

meztelenséget érez. A lira menekül, elbujdosik, csak még egyszer bukkan fel a halál előtt, a Felhőkben, de csodálatosan megtisztultan minden emberi gyöngeségtől.

Az utóbbi két esztendőben mind többet foglalkozik a kritikával, mely egy-egy kedvenc költőjénél: lírai rekonstrukció. (Fekete, Csuka).

Szentelekynek alapjában véve arisztokratikus természete volt. Ez magyarázza lelki meghéjasodását. Progresszív gondolkozását is ez a lelki arisztokratizmus szelidítette, hangfőgőzte. Épen azért kevesen tudják, hogy a Szépségnek ez a nagy szerelmese s Rilke oly közeli rokona valaha abban bizott, hogy forradalom fogja átformálni becsületesebbre a világot. Rettenetesen kellett csalatkoznia. S a lassan gyógyuló, de mindig igazságért szomjazó lelkében felébred a nagy humanista, aki az Isola Bellában a szeretet és megértés szavával száll szembe a bolsevizmus marxista ideológiájával.

De ha műveiben rekonstruálni is tudjuk valahogy Szentelekyt, rejtőzködő egyéniségét mégis nehezen közelíthetjük meg. Leveleit böngészvén, csodálkozva látjuk, hogy tulajdonképpen nem is ismertük.

Meleg emberszív-gyűrűvel vette magát körül, de a szeretetnek ebben az áramkörében egyedülvalóságban üldögélt.

Szerette az emberek közelségét, de fázósan, riadtan háritotta el közeledésüket.

Odaadta magát az embereknek, anélkül, hogy valakié is lett volna.

Mindenki azt hitte, hogy őt szereti a legjobban és senkit sem szeretett jobban a másíknál.

Akiknek bizalmát hitelezte, azokban csalódott legjobban. S ezek legkedvesebb emberei voltak.

A legtágabb emberszeretetért harcolt s gyűlölni kellett.

Ember volt, de Walter Pater azt mondja, hogy igazi mi-voltunkat vágyaink, törekvéseink fejezik ki. Azok vagyunk, akik lenni szeretnénk. S ebből a szempontból Szenteleky sokat realizált. Több volt a vágyembernél.

*

Sokan, akik az irodalmi eseményeket nem ismerik gyökérükig, úgy szeretik Szentelekyt beállítani, hogy legfőbb érdeme a Vajdasági Írás, a Mi Irodalmunk és a Kalangya megte-remtése — szóval: a vajdasági magyar irodalom életrekeltése volt.

Mi korrigáljuk ezeket a megállapításokat. Véget akarunk vetni a sok elferdített és valótlán fogalmazásnak. Ezt követeli tőlünk az igazság s a vajdasági irodalom.

A Szenteleky-név önmagát reprezentálja, nem szorul rá lopott vagy kisajátított fényekkel való felerősítésre. Szenteleky márkáját írásai garantálják s nem az, hogy zászlónak adta a nevét néhány hajóra, melyenek más volt a gazdája. Szenteleky a vajdasági irodalom nélkül is Szenteleky lett volna, mert ő már a 20-as évek elején beérkezett.

A vajdasági folyóiratok bölcsőjét Csuka Zoltán szövögette először célos és rakoncátlan tervek vesszőiből. Szenteleky ringatta, pályázta és tartotta rendben a gyöngö csemetét A vajdasági irodalomban Csuka Zoltán volt a fundamentum és Szenteleky Kornél a felépítmény. E két nevet nem lehet és nem szabad egymástól elszakítani, mert akkor a vajdasági irodalmat tépnénk széjjel — azt a vajdasági irodalmat, mely a couleur locale-os keresztvizet az erdélyi irodalomtól kapta.

Csukának szüksége volt Szentelekyre, mert nélküle a vajdasági irodalmat nem csinálhatta volna meg, de a vajdasági irodalomnak egyformán szüksége volt mindkettőre, mert sohasem támadhatott volna életre.

A sokak előtt nem rokonszenves Csukát szokatlan következetességgel sikkasztották el a vajdasági irodalom elszórt, pár-lapos történelmében. De az igazságszerető Szenteleky e sorok írójának küldött, 1931 augusztus hó 20-iki levelében szép hitvallást tesz mellette: »...hogy többször költőietlen...erősebben kihangsúlyozni tiszteletlenség azzal a férfiuval szemben, aki annyi mindent tett irodalmunk megteremtése érdekében...« (Szentelekynek birtokomba került harmincnál is több levele tiszta képet ad a vajdasági irodalmi folyóiratok megindításáról s Csuka primér szerepéről).

*

Szenteleky a legideálisabb irodalmi vezérnek született, de bénája volt a szerénységnek s mint ilyen, a mi irodalmi viszonyaink között sohasem válhatott volna vezérré. Szentelekyt a szerep- és tettvállalásra aktivizálni kellett s ezt Csuka végezte. — Ő nyugtalanította, keltegette és lelkesítette. Mert Szenteleky a Bács megyei Napló 1927 január hó 30-iki számában még nem gondol sem folyóíratra, sem vajdasági irodalomra. »Sorsunk, helyzetünk arra kényszerít, hogy egyéni utakat tapossunk. Lehet, hogy így széthullunk, elkallódunk, mint a bitang jószág, de azért büszkén és szabadon járjuk a magányos csapásokat. Elbukunk vagy célhoz érünk, de nem húzunk olyan igát, melyet magunknak kellene megformálnunk szürke művészetlenséggel. S éppen azért talán ki szabad mondanom a kívánságom: ne legyen vajdasági irodalom.

Legyenek írók a vajdaságban, de hagyjuk a couleur locale-t, meg a sajátos vajdasági lelket»...

De nem sokkal később lelkesedve számol be övéinek, hogy a fiatal Csuka folyóiratot akar alapítani. S mikor 1928 májusában már meghéjasodik a tervezgetés, így ír Csukának: »Örömmel és nyugtalansággal olvastam végig levelét. Tervek! Perspektívák! Szinte diákos izgalom bizsereg végig idegeimen, pedig bizony már régen volt, mikor világnézeteket szerettem volna megdönteni egy forradalmi folyóirattal. Hitem sok sebet kapott már azóta, merészségem, aktivitásom elbágyadt, lelankadt. Nem tagadom: lennének terveim, akarásaim, ábrándjaim, de félek építeni arra talajra, melytől mindig menekülni szeretnék: a valóságra. Ezért nem hiszem, hogy alkalmas lennék arra a szerepre, amelyre Ön kiszemelt... Ezek után a választást visszakinálom Önnek»...

Szenteleky nem szívesen fogatja be magát, ha a szerkesztői munkát különben kedvvel is végezné. Nem tud megalkudni, kompromisszumot kötni, sem a közönséggel, sem az írókkal. »Nem akarok tért és dobogót adni a tehetségtelenségnek, ha mindjárt a nagytőke ajánló levelével is jön«. — De mikor újabb levelezgetésre elfogadja, teljesen leköti minden idejét az irodalomnak. — A sziváci műkedvelősködésnek vége — S a sivatagban gyötrődve, kínlódvá, szomjasan keresgéli, gyűjtögeti, csiszolgatja és tisztogatja a köveket, a kavicsokat, hogy felépíthesse segítő társával a kicsiny életművet. De a néma, szivtelen pusztaságban alig akad kő, alig kavics, csak sívó homok, és homok, hogy minden csöppnyi oázisba-rügyezést eltemessen. 1929-ben panaszosan a következőket írja: »A V. I. körüli lelketlen és lehetetlen állapotok hosszas tépelődés után arra kényszerítettek, hogy lemondjak ennek szerkesztéséről. Nem tudom, de nem is akarom az okokat részletezni, de a nagy felelősséggel teljes átérzés után jutottam el erre a sötét határozatra, mely talán örökre lehetetlenné teszi, hogy ezen a földön magyar irodalmi szemle megjelenhessen»...

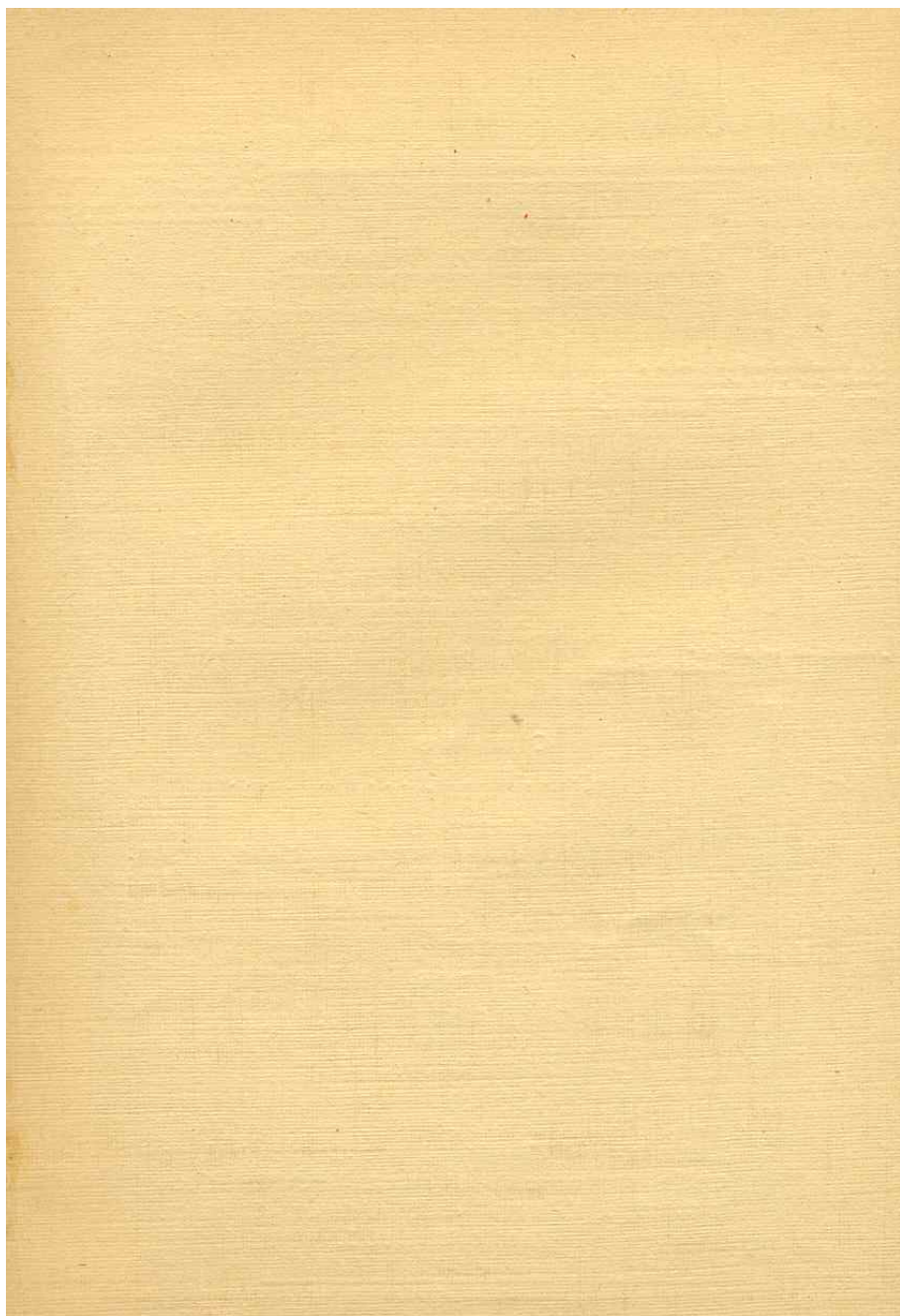
De az erdélyi írói világgal való kapcsolata életben tartja reménykedését. Különösen Kuncz Aladár meleg barátsága gyógyíttatja pesszimizmusát. Olyan rajongó örömmel várta messzi leveleit, akár mi: az ő leheletirásos, finom kék borítékjait. (Hányszor kérdtük a postástól: Hát Szivácról nem jött levél? — Bizony most már többé sohasem fog jönni, halk, biztató szót ejtő, a melegpihés dicsérőszóval simogató elment).

S mialatt Szenteleky Erdély felől várja az új napfelkelést, a nyugtalan, leverhetetlenül optimista és merészen aktív Csuka új facsemete számára ás gödröt, hogy Szentelekyvel

együtt elültesse és betapossa. 1931 karácsonyára dr. Vilt Vilmos áldozatkészségével ujságpapírosra nyomtatott, szegényes, de kedves, lapmelléklet hull az ünnepi asztalokra: A Mi Irodalmunk — szerkeszti Szenteleky Kornél. Másfél év múlva napvilágot lát az első Kalangya.

A vajdasági irodalom hősi kora ezzel elmúlt. Kékes ködök szállonganak fel a messzi pusztaságról, ahonnan halk és fájdalmas kongással magányos emlékharang bűg és vándorol tova.

„Ha kulturánkhoz hűek maradunk, akkor megőrizhetjük és fenntarthatjuk lejtányát”.
„Ha kulturánkhoz hűtlenekké válunk, megőrzéséért és fejlesztéséért sem faredzni, sem áldozatot hozni nem akarunk: elpusztultunk dicselegetni és nyomtatni!”.

Jugoszláviai Magyar Könyvtár:

„... én csaknem ragyogok az el nem olvasott könyvekre vonatkozó nézeteimhez ... amivel nem mindeki van így”,
Ambrus Zoltán

Ducsics Jován – Debreczeni József:
Az álmok városa

Sz. Szigethy Vilmos:
A vármegyeház kapujában

Börcsők Erzsébet:
A végtelen fal

Szenteleky Kornél:
Akácok alatt I. és II. rész

„Szerecsünk azt, ami a miféle”.
Szenteleky Kornél

Arányi Jenő:
A szentendrei bíró

Czirák Imre:
... mosoly ... könny ...

Gergely Boriska:
Nagyokról-Kicsinyeknek

Kalangya könyvtár:

Farkas Geiza:
A fejnélküli ember

Szirmai Károly:
Ködben

Ezek a könyvek könyvárusi forgalomba nem kerülnek, csak sorozatban rendelhetők meg. — Felvilágosításért forduljon a Kalangya kiadóhivatalához, Szubotica, Manojlovićeva ul. 3.